

WANDELGIDS

BONIFATIUS KLOOSTERPAD

DE
WANDEL
KNOOP
PUNTEN
REEKS

EEN
ONTDEKKINGSREIS
EN PELGRIMAGE
DOOR HET 'WILDE'
OOSTEN VAN FRYSLÂN

FOKKO BOSKER

HIC
BONIFATIO
LV MEN VITAE
EXTORTVM
D GGLIV
HIC FRISIAE
EVANGELII
LV MEN
EXTORTVM

De Noordzee schonk de wereld Fryslân. Een waterrijke delta aan het eind van talloze riviermondingen. Een gebied van kreken, geulen, slikvelden, schorren, kwelders, oeverwallen en stranden. Een land dat met de getijden meebewoog, dat steeds andere gedaanten aannam. Na het instorten van het Romeinse Rijk werkten de Friezen zich op tot een Europese grootmacht met een handelsvloot en filialen in riviersteden en havens aan zee in Duitsland, Frankrijk, Engeland en langs de Oostzee. De Angelsaksische monniken Willibrord en Bonifatius verspreidden het christelijk geloof onder de Friezen. In hun kielzog volgden andere missionarissen en weer later de middeleeuwse kloosterorden. De dood (in 754) en heiligverklaring van Bonifatius leidde tot een pelgrimsstad aan het wad: Dokkum was in de Middeleeuwen lang de belangrijkste zeehaven in het noorden.

De kerstening en komst van de kloosters brachten nieuwe inzichten op waterstaatkundig gebied – inpoldering, sluisen en bedijkingen – en legden de basis voor onderwijs, geneeskunde en economische ontwikkeling. Het werk van monniken en lekebroeders legde de basis voor het hedendaagse cultuurlandschap in Fryslân. De Middeleeuwen fungeerden zo als springplank voor Verlichting en Renaissance. De nalatenschap van heiligen, monniken en pelgrims levert boeiende verhalen op. De snippers informatie en de sporen in streeknamen en het landschap, al is het maar een minieme afdruk, laten zich al wandelend lezen en begrijpen. Het Bonifatius Kloosterpad verbindt Schiermonnikoog met Wolvega en ontsluit alle belangrijke

kloosterlocaties, uithoven en voorwerken in Noordoost- en Zuidoost Fryslân. De verhalen roepen een beeld op van toewijding, doorzettingsvermogen, vernuft en gedrevenheid om goed te doen, te helpen, te werken en te bidden. Dichter bij God kon je eigenlijk in het aardse bestaan niet komen, kleine paradijsjes van gemeenschapszin en creatief vernuft. De werkelijkheid was natuurlijk weerbarstiger, de pogingen om de hemel te veroveren gedoemd tot mislukken. Toch is het tasten en proberen om hoger dan jezelf te reiken, bewonderenswaardig. Het levert mooie, zinnenprikkelende verhalen op en uiteenlopende cultuurlandschappen: van Wad tot woud. De dijkenbouw, vervening, aanleg van waterschapswerken als sluisen en dammen, ontwikkeling van ambachten en wetenschap, dragen een onuitwisbaar stempel op het landschap. Wie van noord naar zuidoost wandelt in Fryslân, doorkruist alle denkbare landschapstypen en verschijningsvormen. Van de waddenkust met duinen en kwelders naar het

ingedijkt open zeeleigebied met terpdorpen en middeleeuwse kerken, de veengebieden doorsneden door vaarten en wijken en voorzien van elzen- en eikensingels en de hogere zandgronden met beekdalen en oeverwallen met heidevelden en bossen. De afwisseling van streeklandschappen weerspiegelt de veelkleurige en veelvormige geschiedenis sinds de Middeleeuwen. Voor wie er bij stilstaat en oog voor heeft laat de erfenis van Bonifatius zich nog altijd goed lezen. De klooster- en kerkenpaden, schouwpaden, lijk- en dijkwegen zijn sprekende getuigen uit vervlogen tijden. Het levert een buitengewoon afwisselende en boeiende pelgrimage op.

Het Bonifatius Kloosterpad bestaat uit twaalf aaneengesloten etappen tussen Dokkum en Wolvega en elf lokale rondwandelingen: op Schiermonnikoog, rond Anjum, Dokkum om de Noord en Dokkum om de

Zuid, Drachten, Wolvega en een meerdaagse route bij Buitenpost. In totaal beslaat de route over het wandelnetwerk in Fryslân iets meer dan vierhonderd kilometer. Landlopen en lanterfanten dwingen de voetreiziger over te schakelen op een ander tempo, weg van de hectiek. Het opent de blik voor andere ervaringen en bezinning. Het Bonifatius Kloosterpad belicht de rijke historie van de kloosters en landschappen en toont de onlosmakelijke band tussen beiden. De pelgrim ruikt en ziet afdrucken van eeuwen in weidse akkers, graslanden, intieme boomwallen, coulissen, vaarten en wijken. Er is veel aandacht voor de gevarieerde natuur onderweg. Van noord naar zuid maakt de wandelaar kennis met het hedendaagse klooster Schiermonnikoog in Huize Rijsbergen, de abdijen Sion en Weerd, Bonifatiusabdij en -kapel in Dokkum, Clearcamp bij Rinsumageest, Veenklooster, Vrouwenklooster, Gerkesklooster, Buweklooster, het Barraconvent in Burgum, Smelne in Smalle Ee en het Karmel klooster bij Drachten, Trimunt, Mariahof in Bakkeveen, Steenkerk bij Luinjeberd, het Hasker- en Schoter Convent ten noorden en zuiden van Heerenveen en als laatste op de grens met Overijssel, Blesdijke. Een reis tussen uitersten die de verbeeldingskracht van de pelgrim voedt en inspireert.

Een fijne voettocht.

Fokko Bosker en Lammert de Hoop
Lippenhuizen/Dokkum, 2018

ER GAAT NIETS BOVEN BUITENBEENTJE SCHIERMONNIKOOG

Schiermonnikoog is een apart geval. Er rijden amper auto's op het eiland, de boeren krimpen vrijwillig hun veestapel in om de uitstoot van CO₂ te verkleinen, dat alleen al is een unicum. Het merendeel van het grondgebied is ook nog eens natuurreservaat en de Cisterziërs monniken zijn terug van weggeweest.

Het is ook de enige gemeente waarvan de naam rechtstreeks verwijst naar de middeleeuwse vestiging van een uithof van 'schiere' monniken. Na eeuwen afwezigheid, op een standbeeld van een lekenmonnik bij het gemeentehuis in het dorp na, hebben vijf Cisterciënzer monniken zich op Schiermonnikoog gevestigd. Ze stichtten het nieuwe klooster Schiermonnikoog in Huize Rijsbergen. Het eiland was in de late Middeleeuwen een uithof van het klooster Claercamp bij Rinsumageest en rond 1300 tijdens eb en vloed nog goed bereikbaar vanaf de vaste wal over de drooggevallede zandbanken en kwelders. Een Hamburgs geschrift uit 1323 rept van 'het eiland van de monniken van Klaarkamp'. Er stonden in die paar eeuwen dat het eiland tot het kloosterbezit behoorde een monnikshuis, een hof en een kapel met begraafplaats. Omdat het een uithof betrof waren het vooral de in grijze pijen gehulde lekenbroeders (grijs = 'schie') die met kleinschalige landbouw en juten in hun levensonderhoud voorzagen. De monniken van abdij Sion in Diepenveen nemen na vijf eeuwen afwezigheid het stokje over. Abt Alberic: 'Door ons te blijven richten op het wezenlijke, laten we de ballast achter ons. Bij alle veranderingen in verleden en heden, bleven er monniken over die aan de rand van afgronden opnieuw begonnen, die hun eigenheid weer doorgaven aan generaties die na hen kwamen.' Op het prikbord bij de St. Egbert kapel waar de monniken elke avond hun voor iedereen toegankelijke Vespers en Completen houden, hangen een paar spreuken. Deze blijft mij bij: 'Herinner je gisteren, droom van morgen, maar

leef vandaag.' De wandeling over het eiland biedt een heerlijke mix van kloostergeschiedenis, gezellige drukte en verstilde natuur. Zon, zee, duinen en strand, meer is er niet nodig om volstrekt gelukkig te zijn. Het geluid van de branding neem ik mee als een aangename melodie die lang blijft nazingen in mijn hoofd.

ROUTEBESCHRIJVING RONDWANDELING 1

Vanaf de Badweg LA naar Vuurtorenpad. Vervolgens naar knooppunt 25, RA Westerduinpad richting 26, maar niet naar zee lopen, in plaats daarvan fietspad LA aanhouden tot monument Bantpolder, LA terug over dijk Bantpolder

en RA naar 37 over Middenstreek en achter dorp langs.

➡ Vervolgens van 37 naar 36 75 73 72 97 en dan Jacobspad, einde fietspad RA en bij Y Rechtsaf naar Norderstrom en LA Badweg en terug naar beginpunt.

RONDJE ANJUM OVER PEAZEMERLANNEN EN OOSTMAHORN

16,5 KM

EEN LAND VAN GRENSGANGERS EN WIJKPLAATS VOOR NATUUR

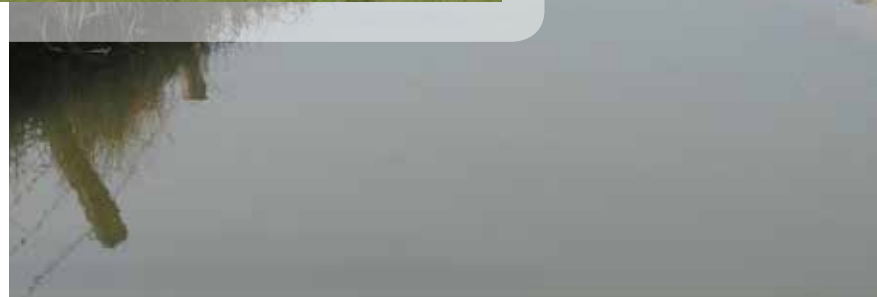
Het is een onderdompeling in een fascinerende wereld. Anjum is de hoofdplaats in een uithoek van Fryslân waar eigenzinnige Friezen en zeldzame vogels van diverse pluimage de dienst uitmaken. Dit stukje aarde was eeuwenlang de inzet van strijd tegen de bedreigingen van de zee en had gelijktijdig een grote aantrekkingskracht vanwege de vruchtbaarheid van de grond.

Het is een door mensenhand gecomponeerd landschap waarin de laatste jaren naast de landbouw ook de natuur weer zeggenschap krijgt. Voor wandelaars een ideale biotoop. Een fletse zon schijnt door de nevel. Het licht valt gefilterd op de eenbeukige aan Sint-Michaël gewijde kerk die hoog boven de lage dorpsbebouwing van Anjum uitsteekt als een baken voor de reiziger. De lente is met klaroengeschal aangebroken. Er hangt een belofte van aangename temperaturen in de lucht. Het is nog vroeg, de klok slaat net negen uur als ik mijn rondwandeling tussen de bewoonde wereld en het Wad begin. Al bijna duizend jaar fungeert deze kerk als

middelpunt in het gemeenschapsleven. De kerk staat op het hoogste punt van de terp en kwelderrug waaraan Anjum haar ontstaan dankt. In de eeuwen dat het kwelderland nog bloot stond aan de invloed van getijden en stormvloeden die de bevolking teisterden, bood de kunstmatige hoogte enige bescherming tegen de zee. Vanaf de hoogte heb ik mooi zicht op de weilanden en akkers die Anjum omringen. Honderden ganzen doen zich tegoed aan het gras. In de verte tegen een door dijken getekende horizon liggen bij Peasens en het oude vissersdorp Moddergat de kwelders van de Peazemerlannen, een fantastisch doorkijkje naar een wereld zoals die er bij lag toen de eerste Friezen zich in het kwelderland vestigden. De weg volgt de slingerende loop van de slaperdijk. Zwaluwen jagen over de oude zeewering op insecten. Over dit kustland schreef de Romein Plinius de Oudere: 'Tweemaal daags stort de oceaan hier zijn wateren uit zodat men aarzelt dit gebied tot de zee dan wel tot het land te rekenen.' Als ik bij Paesens de dijk overstek maakt mijn hart een jubelsprong. De frisse tinten groen, de rode pannendaken van boerenschuren en samengeklonterde huizen op terpen onder een azuurblauwe lucht, stemmen vrolijk. Bij de tocht naar de dorpel van Fryslân, waar de zee dagelijks op het land klopt, begin ik spontaan te neuriën. Door de buitendijkse zilte parel loop ik naar Oostmahorn, een dorp dat in de late Middeleeuwen veel last had van

kapervaart en daarom een schans ter verdediging kreeg, en vervolgens terug naar Anjum. Wie zegt dat het Friese land vlak en leeg is, vergist zich mateloos. Je ziet het pas als je er doorheen loopt.

ROUTEBSCHRIJVING RONDWANDELING 2

In Anjum Tsjerkepaad om kerk, terug terp af voorbij Wad Oars rechtdoor, LA Bantswei

➡ 75 🚶 95 🚶 80 🚶 81 🚶 82 🚶 34 🚶 in Oostmahorn terug over Skânserwei en Singel naar Anjum.

ANJUM OVER EZUMAZIJL NAAR KLOOSTER- TERREIN WEERD

18,5 KM

EEN VEILIGE VLEIGHAVEN VOOR GANZEN EN WEIDEVOGELS

Er staat een frisse wind uit zee en de zon gaat nog schuil achter een hoog wolkendek als ik over de Terpsterwei Anjum uitloop. Het valt me op hoe goed het oude getijdenlandschap zich laat lezen in het glooiende akkerland om het dorp. Het pad laveert langs een kwelderrug. De geploegde voren in het boerenland wijzen netjes allemaal dezelfde kant op.

Meeuwen scharrelen tussen de dikke kluiten. Het uitzicht in dit platte kijkdoos landschap is eindeloos. Achter de zeekering begint Nationaal Park Lauwersmeer. Een natuurgebied van 5000 hectare met rietvelden, moerassen, broeklanden en verruigd grasland. Koniks, taaie werkpaarden uit Polen weinig eisen stellen, en Schotse Hooglanders begrazen de drooggevalen zandplaten en slijbvelden. De lekebroeders van omliggende kloosters die op de uthoven werkten en de boeren legden

rijdsdammen aan om het slib vast te houden dat met vloed de bodem van de oerdelta bedekte. Rechts van Enumazijl tekent zich een plat heuveltje af, dat de vroegere plek van een uithof van klooster Weerd kan zijn die aan de monding van de Zuider Ee lag. Al in de Middeleeuwen verrees hier een sluis om de waterhoogte in het achterliggende polderland te reguleren. De Ezumakeeg is populair onder vogelaars. In dit overgangsgebied tussen water en land zijn de sporen van de ambachtelijke landaanwinning uit vroegere tijden goed te zien. Inmiddels is het oude boerenland teruggeven aan de natuur. De Nylânswai ontpopt zich als een heerlijk groen wandelpad dat tussen kronkelende sloten vanaf het buurtschap Nijlân tot aan Ald Terp loopt. De boeren zijn verenigd in de 'Guozzekrite' en werken samen met de natuurorganisaties It Fryske Gea, Natuurmonumenten en Staatsbosbeheer. De 'vlieghaven' voor ganzen bij Anjum is een van de grootste en drukste

landingsbanen in Europa. De sloten volgen het patroon van oude getijdenslenken, prielen en geulen. Zo toont de zee haar afdruk in het getemde en in cultuur gebrachte land. Een wulp vliegt over, verderop zie ik een grutto op de wieken gaan. Over de Witte Brêge bereik ik de Weard wei, aan de horizon voor me uit zie ik in een bocht van de Zuider Ee op een heuveltje in het land een boerderij en wat verspreid staande huizen. Dit is de plek van het vroegere nonnenklooster Weerd. Het duikt in de archieven op onder de naam Templum Domini (Tempel van de Heer) of Silva St. Mariae (Woud van de Heilige Maria). Door giften en erfenissen kreeg Weerd heel wat bezittingen in de omgeving. Het klooster van de Praemonstratenzers, ook Norbertijnen of Witheren genoemd vanwege hun witte pijen, viel onder het Bonifatiusklooster in Dokkum. Tijdens de 16e-eeuwse kerkstrijd van protestanten en katholieken vielen in 1569 de Watergeuzen dit kustgebied binnen. 'De 20e augustus 1569 ankerden zij in de Scholback en kwamen daarna met sloepen aan land, plunderden het klooster en staken het in brand.' Van Weerd rest nu niets meer dan een verhoging in het landschap. Een jonge boer vertelt dat de binnenmuren van het voorhuis van zijn boerderij zijn opgetrokken uit kloostermoppen van het oude klooster. 'Een mooie geschiedenis', vindt hij. Na een ommetje om het kloosterterrein zet ik weer koers naar Anjum. Van ver lijkt het een afbeelding op een oude schoolplaat van de lagere school, een dorpsgezicht uit voorbije tijden. In de Friese Noordoosthoek kun je de geschiedenis nog ervaren, proeven en beleven.

ROUTEBSCHRIJVING RONDWANDELING 3

Op de Mûntsebuorren bij molen De Eendracht RA

Terpsterwei ➡ 26 🚶 37 🚶 52 🚶 97 🚶 77 🚶 49 🚶 63

voorbij klooster Weerd eind Kleasterwei RA Kechsdyk,
na Welgelegen RA Headamsterwei, LA Lange
Moersdijk, RA Bartenswei terug naar Anjum.

DOKKUM NOORD LANGS KLOOSTER SION EN STOEP HANTUM

21 KM

STAD DER WONDEREN ALS VERTREK PUNT VOOR PELGRIMAGE

Wonderbaarlijke verschijningen, geneeskrachtig water uit een spontaan opwellende bron, aan wonderverhalen geen gebrek. Het mag duidelijk zijn dat de stad Dokkum een reis waard is vanwege opzienbarende gebeurtenissen met een grote impact.

Net als de kruisiging van Jezus begint het bezinningsverhaal met een tragische geschiedenis. Aan de oevers van het huidige Dokkumer Grootdiep vermoordden opstandige Friezen uit het aanpalende Humsterland, tegenwoordig onderdeel van de provincie Groningen, op 5 juni 754 de missionaris Bonifatius. De bejaarde aartsbisschop van de Friezen en vooraanstaand kerkleider in toenmalig Europa stierf de martelaarsdood en

werd spoedig heilig verklaard. De Augustijner koorheren stichtten al in 760 een kapittel bij het martelaarsveld en de terp van Dokkum waar Bonifatius de dood vond. In 1170 ging de gemeenschap over naar de Norbertijnen. Zij breidden het sobere klooster op de stadsterp aanzienlijk uit en bouwden een grote abdijkerk naast de 'cleyne' Sint Martinuskerk voor de parochianen. De opvang van pelgrims voor Bonifatius op de heilige plek was voor de monniken een belangrijke taak. In 1290 zou het klooster vierhonderd bewoners hebben geteld. Ook lagen er enkele uithoven aan weerszijden van het Dokkumer Grootdiep. Mijn pelgrimage begint aan de Diepswal langs het vroegere Grootdiep in de binnenstad, waar de zeeschepen aanmeerden en de goederenoverslag plaats vond. Het Admiraliteitshuis uit de glorie tijd van Dokkum als grootste zeevarende hoofdplaats in Noord-Nederland herbergt een museum over de stadsgeschiedenis. Leven en werk van Bonifatius en de plaats van de stad in de kerkgeschiedenis worden in het naastgelegen gebouw belicht. Dokkum herontdekt haar rijke verleden met het vernieuwde Marktplein op de terp in de binnenstad, waar ooit het klooster met de abdijkerk en het wonder van de Bonifatiusbron zich bevonden en geeft daarmee haar status als pelgrimsoord nieuwe glans. Vanuit de stad loop ik noordoostelijk door het boeren loop naar Aalsum, Wetsens en Niawier langs Romaanse kerken op terpen en over historische ringwegen. Vanuit het klooster Clearcamp, westelijk van de stad, stichtten de Cisterciënzer monniken voor 1195 een vrouwenklooster op een woonheuvel dat zij Onze Lieve Vrouwe ten Dale of kortweg Sion doopten. In de 16e eeuw bezat Sion meer dan 2200 pondemaat land en behoorde tot de grootgrondbezitters in Friesland. Het merendeel van het dorpsgebied viel onder het klooster. De gebouwen zijn in de nacht van 13 april 1571 door de Watergeuzen geplunderd. Op de plek waar ooit het klooster stond, het best te zien vlak voor de bocht in de Singel, staat nu een boerderij. Van het klooster resten nog een gevelsteen en een fragment van een beeldhouwd kapiteel dat waarschijnlijk in de doorgang van het gebouw is toegepast. De Nicolaaskerk in Hantum ten noorden van Dokkum dateert van 1125, een respectabele leeftijd. Van veel jongere datum is de Stoepa, een boeddhistisch tempelcomplex met duizend Boeddhabeeldjes, dat in 1985 is opgericht door de Nederlandse Tibetaanse Boeddhistische gemeenschap. De kleurige

vlaggen wapperen uitbundig. De stoepa ligt verscholen in een meditatief landschap met veel lucht en oneindig groen ebbedsmolens en windgongen rinkelen in de aanwakkerende bries. Over marre, een dorp met een oude geschiedenis in het getijdenland, gaat het terug door weilanden over verrukkelijke boerenpaden naar de stad der wonderen.

DOKKUM ZUID LANGS BENEDICTUS KERK EN KLOOSTER CLAERKAMP

23 KM

IN JUBELZANG VAN BONIFATIUSKAPEL TOT KLOOSTER CLAERCAMP

Het is al gezegd: Dokkum is in Noord-Nederland een pelgrimsstad bij uitstek. Weinig plaatsen in Nederland kunnen zich erop beroemen dat er een heilige op bewonderenswaardige wijze aan zijn of haar eind is gekomen. Spoedig na de martelaarsdood van Bonifatius kwam de eerste pelgrimage op gang.

Reliekwieën zoals een schedelfragment, een gouden kelk, ivoren staf en kazuifel, toegedicht aan de aartsbisschop, speelden in de heiligenverering een belangrijke rol. De protestantse Reformatie van 1580 maakte abrupt een einde aan de Bonifatiusprocessies en pelgrimages in de binnenstad. Eind 19e en begin 20ste eeuw beleefde de Rooms Katholieke kerk een revival in het noorden. De totstandkoming van het Processiepark en de Bonifatiuskapel als nieuw bedevaartsoord speelden daarbij een cruciale rol. In 1926 werd het Processiepark ingericht, waar in 1934 een kapel ter ere van Bonifatius gestalte kreeg. Het park kent kronkelende wandelpaden met ruw gemetselde kapelletjes gebouwd van kloosterstenen van afgebroken

kloosters in de vorm van veertien kruiswegstaties. In 1962 werd bij de bron voor de kapel een beeld van Bonifatius geplaatst die zich tegen de zwaardhouwen van zijn belagers verweerd met een hoog geheven boek boven zijn hoofd. Op de sokkel de tekst: 'Hier werd Bonifatius het levenslicht ontnomen, 754, hier ging voor Friesland het licht van het evangelie op.' De kapel staat heel bewust bij een andere zoetwaterbron, die aan de heilige wordt toegedicht. In 1990 speelde zich hier een opmerkelijke gebeurtenis af. Een echtpaar uit Sneek met een jong kind dat last had van een hardnekkige kinkhoest, bezocht de kapel. In een opwelling besloot de vader het kind in het bronwater te dompelen. Een dag later was het kind de hoest kwijt. Middeleeuwse legendes over het wonder van de bron in Dokkum kregen een

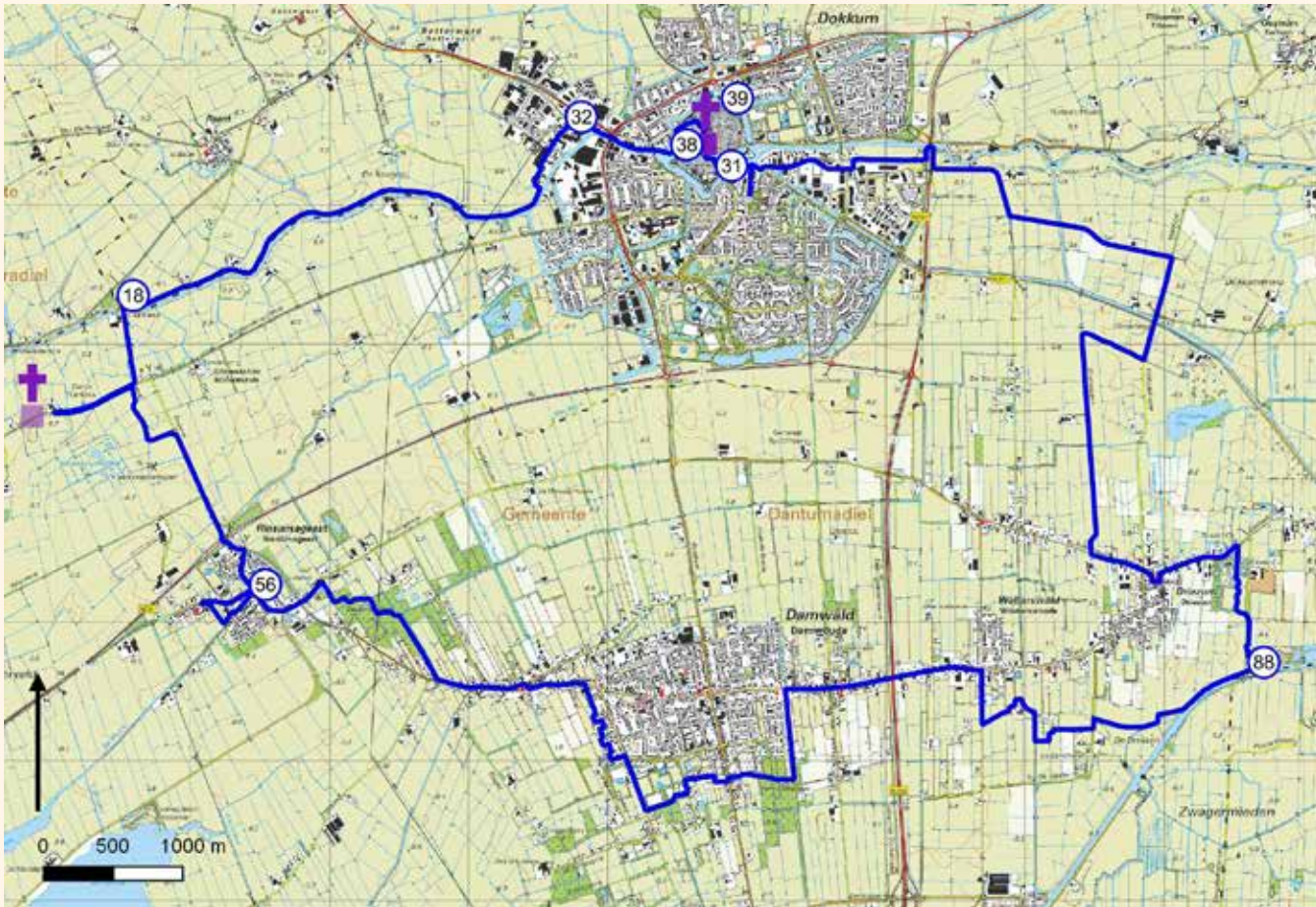

tweede leven. Een stroom van geneezzoekers en toeristen plaatste de kapel in de belangstelling. In het Processiepark waar bomen uitbotten en struiken in kleur schieten, kwinkeleren de tuinfluiters uit volle borst. Merels, lijsters en mezen zingen prachtige melodielijnen. Over slaperdijken loop ik Dokkum uit in zuidelijke richting. Aan de horizon zie ik het coulissenlandschap van de Friese Wouden oprijzen. Lanen met singels rijgen zich aaneen, tussen de bomen fladderen vlinders voorbij. Wat opvalt is dat veel boeren in de streek deelnemen aan het agrarisch natuurbeheer van het collectief Noordlike Fryske Wâlden. Het resultaat daarvan zie en hoor ik volop om me heen. Langs het landhuis Rinsma State loop ik over de Rinsma Pôle naar Damwâld. Over de Foarwei kom ik langs de Benedictus kerk van het dorp. Een kleinood dat de

pelgrimage vanuit Dokkum naar Claercamp extra betekenis geeft. De kerk speelde een belangrijke rol als verbindende schakel in het door Peter Karstkarel herontdekt Kloosterpad dat in 1453 in een officiële oorkonde genoemd werd. De tekst regelde het houden van jaarmarkten, het onderhoud aan wegen en vaarten en de berechting van misdadigers die reizigers beroofden of zelfs naar het leven stonden. De overeenkomst regelde ook de aanleg en het onderhoud van een handels- en pelgrimsweg tussen het klooster bij Smalle Ee en Claercamp bij Rinsumageest en de kloosters in Burgum (Barraconvent) en Dokkum. Delen van deze Middeleeuwse handelsweg zijn opgenomen in het Bonifatius Kloosterpad. Door het Geastmer Bosk bereik ik Rinsumageest dat op een kwelderrug ligt. Claercamp is nu niet ver meer. Over de Trekwei loop ik naar de kloosterkapel van Sibrandahûs. Het door bomen omzoomde romaanse kerkje biedt ook een refugio (overnachting) voor pelgrims. De laagte van het Klaarkamper mar ontstond toen de kloosterlingen naar klei groeven voor bakstenen. Ook legden ze in het kweldergebiet de eerste bescheiden dijken aan, groeven watergangen en bouwden een zeesluis in de Dokkumer Ee ter hoogte van het klooster. Het gebied waar vroeger een metershoge kloosterterp verrees is nu archeologisch beschermd en ingericht als natuurgebied. Weidevogels laten zich horen. Aan de weg ligt het kloostermuseum dat als archeologisch steunpunt het verhaal van Claercamp in beeld en tekst vertelt. In het woonhuis is een B&B ingericht. De licht bollende verhogingen in het land en overgebleven grachtsloten verraden dat hier ooit een machtig bouwwerk stond. Claercamp of 'clarus campus', wat zoveel betekent als 'helder, schitterend veld' is in 1165 gesticht door abt Eyso en twaalf monniken. Op het hoogtepunt bezat het klooster 2500 hectare grond in noordoost Fryslân en zo'n tachtig boerderijen. De abdijkerk van het Cisterciënzer klooster droeg een sterk romaanse signatuur. De terp is in de jaren '30 van de vorige eeuw grotendeels afgegraven. Van het klooster restten alleen puin, ondergrondse fundamenten en enkele artefacten. Bij de Reformatie in 1580 werd het kloostercomplex op de terp grondig gesloopt, de stenen 'kloostermoppen' elders hergebruikt. In landen waar de Reformatie niet zulke diepe sporen trok is de middeleeuwse erfenis van het verleden vaak beter behouden. Je kunt ook zeggen dat er in de noordelijke Nederlanden een gezonde basis voor hergebruik bestond. De kloostermoppen duiken hier overal op als bouw materiaal van huizen, kerken of boerderijen. In die zin

ging er weinig verloren. De Cisterciënzer lijfspreuk 'terror dum proxim' van Claercamp siert de enorme zwerfkei aan de Birdaarderweg bij het kloostermuseum: 'Ik moge verteren als ik maar nuttig ben'. Over de brug in de Dokkumer Ee bereik ik het meanderende jaagpad dat mij in een uur terugbrengt naar de kloosterkapel van Bonifatius in Dokkum.

ROUTEBSCHRIJVING RONDWANDELING 5

Startpunt Bonifatiuskapel. Met gezicht naar kapel LA, einde RA en vervolgens LA over rode brug. Geelrode markering Elfstedenpad stukje volgen. Over Hoge Dijken, einde fietspad LA, direct RA langs Groot Diep. Einde LA fietspad onder brug door en weg vervolgen LA Wolddijk, RA naar Driesum over Dinzerbrug, door gehucht Wâldhiem, rechtdoor en na paar honderd meter RA voetpad langs elzensingel en sloot naar Dinzerleane. Volgen tot aan Driezum, voorbij Rinsma State RA naar Rinsma Pôle. Op 88 richting 74, in Wâlterswâld RA naar

Foarwei, LA naar Damwâld, voorbij Benedictuskerk Damwâld Foarwei houden tot LA Fermanjepaad, vanaf daar Halerûte volgen. Op eind streekpad door nieuwbouwwijk naar hoofdweg door Akkerwoude, vervolgens RA door Geastmerbosk naar Rinsumageest. In Rinsumageest Rjochthûsstrjitte, Stintzepad naar de Alexander Kerk, terug naar dorp op 56 naar 18, op kruising Trekwei met Birdaardsterweg RA naar de refugio kloosterkapel Sybrandahûs of LA naar kloosterterrein Claercamp met museum en gelijknamige B&B, vervolgens rechtdoor naar

D RACHTEN

24 KM
OF TE SPLITSEN IN
TWEË ETAPPEN VAN
12 KM

VANUIT DE BESLOTENHEID NAAR HET LICHT

De geschiedenis van het Karmelklooster in Drachten is een verhaal apart. De zusters Ongeschoeide Karmelitessen, een bidorde die terugvoert tot 1226, woonden hier 'achter slot'. Voor het dagelijks gebed koesterden zij stilte, rust en concentratie.

In 1936 namen zes zusters die in 1935 vanuit Den Bosch naar Drachten afreisden, waar ze eerst een woning aan de Stationsweg betrokken, hun intrek in de nieuwe kloostergemeenschap van Karmel. Ruim een halve eeuw woonden ze in afzondering van de buitenwereld. Na hun vertrek in 1993 begon het Karmelklooster aan een nieuwe episode als expositieruimte, concert- en ontmoetingscentrum en logeeraadres. Een plek waar het licht wordt gevierd. Het klooster ligt er nog vrijwel bij zoals de Karmelorde het achterliet. De Stichting Karmel is er alles aan gelegen om het complex in de geest van de vroegere bewoners te beheren. De architect liet zich inspireren door kloosterbouw in de Middeleeuwen. De façade oogt streng, met donkere stenen en kleine ramen, maar van binnen heeft het gebouw een verrassend intieme atmosfeer, ook door de kruisgangen en doorkijkjes naar de binnentuin. Van oudsher had de vleugel aan de voorzijde een publieke functie, daarachter lagen de vertrekken voor de

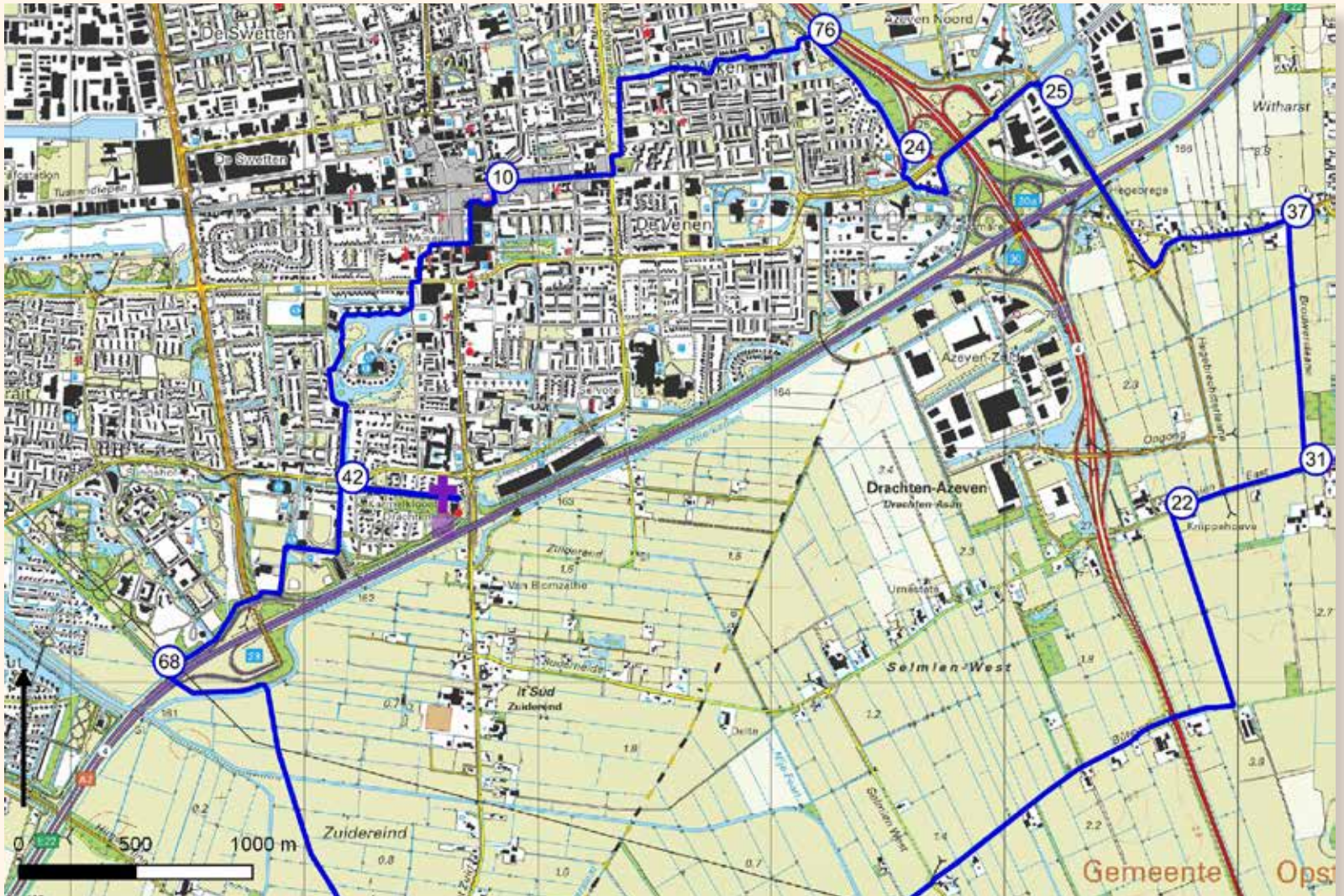

nonnen. Het klooster paste bij de nonnen, zoals een man bij een vrouw, vertelt een van de zusters in een interview. Het is voorjaar en sinds een paar dagen tikken de temperaturen zomerse waarden aan. Over wandelpaden loop ik vanuit Drachten door een groene corridor naar het gotische kerkje van Kortehemmen dat in al zijn eenvoud van een grote rijkdom getuigt. De Kleastertsjerke is rond 1300 gebouwd, waarschijnlijk onder de vleugels van het vlakbij gelegen klooster bij Smalle Ee. Over een zandpad dat ruim een kilometer rechtuit door het bos voert, bereik ik het Schuinpad in Oud-Beets. Het middeleeuwse dorp is goeddeels verdwenen en overvleugeld door Beetsterzwaag dat vanaf de 16e eeuw in zwang raakte bij de Friese adel. De grandeur van het adelsdorp met de Hoofdstraat, waarlangs over anderhalve kilometer lengte meerdere landgoederen met overtuinen liggen, is overweldigend. De rijken lieten het breed hangen. De landjonkers etsten hun handtekening in het landschap met villa's en landhuizen en groots aangelegde parken en bossen. Langs de Sint-Hippolytuskerk van rond 1500 en het Witte Huis loop ik door een beukenbos langs vijverpartijen naar buurtschap Heidehuizen. De doorkijkjes vanaf het pad op het beekdal Koningsdiep zijn adembenemend. De beuken zitten vol in knop, sommige blaadjes breken al uit hun korset. De natuur staat in de hoogste versnelling.

Tussen houtwallen door bereik ik de in 1250 gebouwde Piterkerk van Ureterp, een statig gebouw, sober en doeltreffend als imaginaire verbinding tussen hemel en aarde. Na een omtrekkende beweging langs de rafelrand van Drachten bereik ik het centrum met de kerk uit 1743 en verderop het museum Dr8888. Hier huisden voorheen vanaf 1937 de Franciscaner Minderbroeders. In de jaren dertig kwamen de Franciscaner paters naar Drachten vanwege de hoge ontkerkelijkingscijfers. Er was behoefte aan nieuwe missionarissen. 'Een sprong in het diepe', aldus een van hen in een boek over het Franciscaanse avontuur. Zij stonden, net als het museum nu, midden in het leven. In 1970 sloot het klooster, de parochies namen het werk over. Door een park met waterpartijen loop ik terug naar het Karmelklooster. Deze stevige voettocht leent zich er voor om in tweeën te delen met een overnachting in Beetsterzwaag of Olterterp. In beide plaatsen zijn genoeg logiesmogelijkheden voorhanden.

ROUTEBSCHRIJVING RONDWANDELING 4

Vanaf 14 Harddraverspark over Diepswal, RA Hoogstraat naar Markt, Boterstraat, Grote Breulstraat, Grote Breedstraat, Aalsumerpoort. 🖱️ 14 – 39 – 99 – 93 (tot Niawier) langs kloosterterrein en weer terug naar

Fennewei, richting Hantumeruitburen, Hantumerhoeke, Hantum, naar centrum dorp over de Tille, eind dorp LA Tsjerkstrjitte, Hearrenwei, RA Stoepawei naar 55 – 97 – 90 – 98 – 99 – 39 – 14.

WOLVEGA NAAR BLESDIJKE DOOR DE LENDEVALLEI

Lang heeft het klooster Maria en Agnes in Blesdijke niet bestaan. De huidige dorpskerk markeert de

ligging. Iets meer dan een eeuw verrichtten de nonnen vanaf de tweede helft van de 15e eeuw hun goede werken in het grensgebied en dat is voor een klooster uit de Late Middeleeuwen aan de korte kant.

Toch is de geschiedenis vermeldenswaard. De Grauwe Zusters leefden volgens de derde regel van Sint Franciscus, die een spirituele reactie was op de vele misstanden in kloosters en onder de geestelijkheid. De zorg voor armen en zieken en een sobere levenswijze stonden centraal. De grauwezusters lieten zich inspireren door de oproep van Franciscus om God te volgen en solidariteit met mens en natuur te betrachten. Niet alleen in Blesdijke heeft Franciscus een voetafdruk in het landschap en de streekhistorie achtergelaten, ook in Wolvega trok de boeteprediker zijn sporen. De St. Franciscusparochie werd achttien jaar nadat de Friese Staten in 1580 de Friese kloosters ophieven en het katholieke geloof afzwoeren, gesticht door de minderbroeders Franciscanen. Een handvol katholieke

21 KM

gelovigen kwam samen in een schuilkerk op de stins van de familie Terwisscha in Ter Idzard. In 1745 konden ze een kerkje, uit het zicht van de openbare weg, in het bos bij Oldeholtgade bouwen. Nog eens honderd jaar later mochten de katholieken in Nederland weer in het volle zicht treden en besloot de aartsbisschop van Utrecht tot de bouw van een nieuwe kerk in Wolvega. Vanwege de historische banden met de Franciscaner orde werd de kerk gewijd aan de heilige Franciscus van Assisi. Tussen 1934 en 1982 waren de Zusters van Sint-Jozef actief in de hoofdplaats van Weststellingwerf. Op de plek waar eerder de stins van het voorname geslacht Lcyklama à Nijeholt stond, richtten zij het rusthuis 'Huize Lycklama' op. Het huis dat tegenwoordig de naam Vierkant draagt, maakt inmiddels deel uit van ouderenzorgorganisatie Lycklamastins. Met die treffende naamgeving is qua historie de cirkel rond. Vanuit het centrum van Wolvega sta ik in een mum van tijd tot mijn enkels diep in de natte natuur van de Lendevallei. Het park in Engelse landschapstijl en het in 2018 ingerichte buffergebied voor overvloedige watertoevoer vanuit de Lende vormt een mooie springplank naar een aaneengesloten moeras met wilgenbroekbos, legakkers en petgaten. Het geraas van auto's wordt al snel overstemd door kwikzilveren klanken uit een rijk gevulde orkestbak. Rietganzen, mezen en vinken kwetteren aan een stuk door, terwijl de kikkers zich op deze voorjaarsdag

eveneens volop laten horen. Een beetje verstopt tussen het groen heeft het wolvenmonument van de Friese beeldhouwer Anne Woudwijk een plekje gevonden. De gravure op de plaat verbeeldt de geluidsverbinding door wolvegehuil tussen de Lendevallei, het Ketliker Skar en Huize Olterterp waar het hoofdkantoor van It Fryske Gea zetelt. De kunstenaar beschikte over voorspellende gaven: de wolf heeft inmiddels in het gebied zijn opwachting gemaakt. In mei 2018 zwierf een vrouwtje door de streek. De verwachting is dat een roedel zich definitief vestigt in de regio. Door polder De Stroomkant bereik ik Blesdijke. In 1825 veranderde de tegenwoordig rustig voortkabbellende Lende in een woeste watervloed. Daarna klonk de roep om het water te temmen onder de bevolking alleen maar luider. Drie opeenvolgende ruilverkavelingen hielden de rivier in een strak korset dat inmiddels weer is losgelaten. De grensrivier krijgt iets van haar oude luister terug. Ruimte voor water en natuur, is het nieuwe credo van Wetterskip Fryslân. Voor de wandelaar is dit wel zo fijn. Door de kraamkamer van nieuwe natuur in de Catspoolder loop ik terug naar Wolvega. Het oeroude beekdal begint aan een nieuw leven. Franciscus zou zich er wel bij voelen: de natuur als rijke inspiratiebron. Aan de bosrand kijkt een ree mijn kant op: ik houd mijn adem in. Na een tijdje verdwijnt de hinde tussen de bomen. Ik loop met lichte tred verder.

ROUTEBSCHRIJVING RONDWANDELING 7

Vanaf carpoolplek bij Van der Valk Wolvega. ➡ 40
 42 44 47 richting 26, na park De Nieuwe Aanleg LA, RA en weer LA om plas heen in nieuw natuurgebied, vervolgens Steenwijkerweg oversteken, rode paaltjesroute door reservaat Lendevallei (rondje) is optioneel. Voor wie het rondje niet wil maken, is het ook mogelijk om na park De Nieuwe Aanleg door het nieuwe natuurgebied LA te gaan, vervolgens RA, weer LA en RA, nogmaals RA en LA en rechtdoor tot einde en RA terug naar Steenwijkerweg (zie toegevoegd kaartje) en LA richting 26, over brug voorbij fietspad LA landweg door polder De Stroomkant, LA Lage Broekweg. In Blesdijke naar kerk en vervolgens richting De Blesse en RA Lijsterbeslaan. Voor Ooster Paasloërweg LA over landgoed Helmhorst. 50 27 26 22 85 84
 57 56 58 55 40.

VANUIT BUITENPOST NAAR VEENHUIZEN EN WEER TERUG

Hoe preciezer we willen weten, hoe moeizamer het is om de feiten van fictie te onderscheiden. Over het

Praemonstratenzer- of Norbertijner klooster Mons Oliveta in Veenklooster bestaan een paar schaarse bronnen.

Zeker is dat het latere vrouwenklooster is opgezet als dubbelklooster vanuit het Norbertijner Bonifatiusklooster in Dokkum. Dat klooster was weer een dochter van een van de oudste grote kloosters in Friesland, Mariëngaarde in Hallum van de heilige abt Frederik. De ligging op een zandkop in het getijdenlandschap tegen de veenmoerassen aan maakte Veenklooster strategisch aantrekkelijk. Lange tijd lag hier het meest noordelijke bos van Nederland. De Norbertijnen kenmerkten zich door een sobere levensstijl in dienst van het geloof en de medemens. Met de komst van Mons Oliveta ofwel Olijfberg ontstond er een dorpje op de glooiende zandkop tussen klei en veen. Al snel bleek het bezwaarlijk dat zowel monniken als nonnen op hetzelfde terrein verbleven. Een geschiedschrijver vroeg zich af 'wat een muur vermag als de liefde binnendringt'. De mannen

15 KM

verkasten naar het 'Monckehuys, behorende tot 't convent Feenclooster' bij Westerburen. De adellijke jonkvrouwen bleven achter. Enkele jaren na de oprichting kregen de nonnen het tijdens de stormvloed in de Sint Barbaranacht op 14 december 1287 zwaar te verduren. De dijken van de Lauwerszee die in die jaren nog tot Burum reikten, braken door. Veel nonnen kwamen om in de golven. Drie jaar later woonden er nog slechts twintig nonnen. In 1480 schaakte de proost, Heer Egbert, vijf jonkvrouwen uit een klooster uit het Groninger Westerkwartier. Hij wenste ze niet meer goedschiks af te staan. Mogelijk wilde hij zich van nieuwe aanwas verzekeren of er lag een diepergaand conflict tussen de kloosterorden aan ten grondslag. In de geest van de heilige Norbert van Gennep en Frederik van Hallum was zijn gedrag in elk geval niet. Met het klooster ging het in die tijd al bergafwaarts. Op last van een latere proost verlieten de nonnen in 1579 Olijfberg. Het domein werd door de Staten van Friesland verkocht aan Sjouck van Fogelsangh. De nieuwe eigenaren gaven het landgoed de naam Fogelsangh State, richtten het dorp in rond een brink en legden een statig park aan. Een renovatie in 2002 liet zien dat een deel van de fundamenteën bestond uit kloostermoppen: de grote stenen die de monniken in hun tichelwerken uit Friese klei bakten. De huidige State dateert goeddeels uit de 19e eeuw, evenals het Veenkloosterbos dat deel uitmaakt van een park in

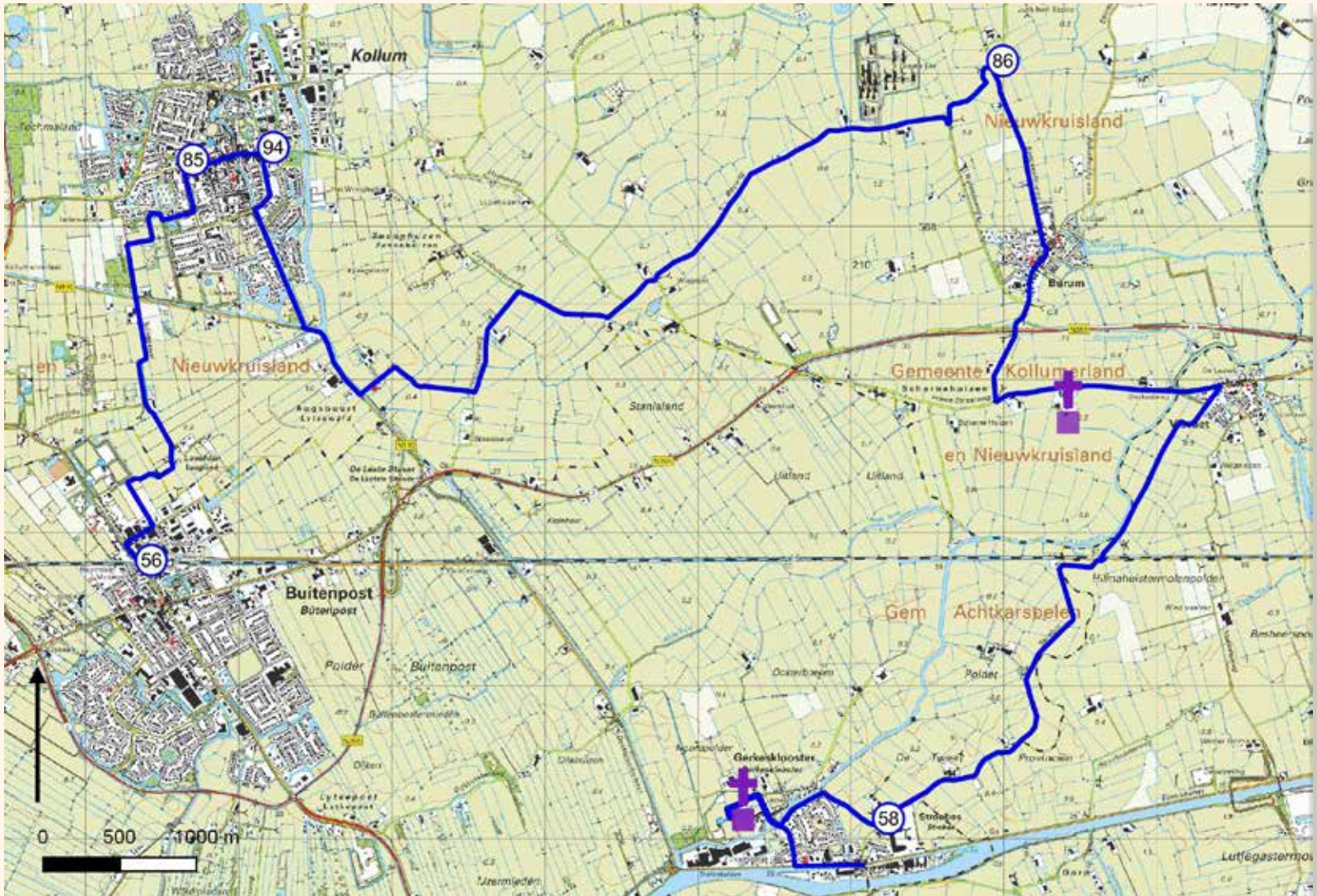
Engelse landschapsstijl van de hand van de befaamde tuinarchitect Roodbaard. Fogelsangh State en bijbehorende landerijen met pachtboeren zijn nog altijd particulier bezit, tegenwoordig van graaf Freddy d'Ansembourg en zijn vrouw barones Livia van Harinxma thoe Slooten. De

rondwandeling naar Veenklooster vanuit Buitenpost begin ik bij het treinstation. Het groene dorp van renteniers, ambtenaren, gemeentebestuurders en middenstanders ontstond in de middeleeuwen vanuit het gehucht Lutkepost. De naam verwijst naar een buitenste voetbrug waarover reizigers veilig konden oversteken bij hun gevaarlijke tocht door het moeras. Over een eiken omzoomde weg langs kampjes weiland en woonboerderijen bereik ik het wandel- en fietspad dat onder het Veenklooster Bos doorloopt langs het grensrijtje de Swadde dat de gemeenten Achtkarspelen en Kollumerland scheidde. Achtkarspelen hoorde vanouds bij het bisdom Utrecht, terwijl Kollumerland in de invloedssfeer viel

van het bisdom Münster. De struiken ruiken zoet nu de bloemen van de meidoornhagen beginnen te bloeien. Het fluitenkruid schiet uit de grond. Na Hanenburch, bereik ik door Veenklooster de Ulkeloane: een oud zandpad door het veen, in de richting van het vroegere mannenklooster onder Westergeest. De Mûntswei (Monnikenweg) was de officiële verbindingsweg tussen het mannen- en vrouwenklooster; deze neem ik terug naar It Lytse Slot en Fogelsangh State. Vervolgens gaat het over de Fogelsangloane en het Pibo van Domapaad naar Buitenpost. Daarbij passeer ik opnieuw de kronkelende Swadde.

ROUTEBSCHRIJVING RONDWANDELING 8

Met rug naar station Buitenpost RA, Stationsstraat oversteken, Schoolstraat en vervolgens streekpad volgen tot aan Groninger Straatweg RA, vervolgens RA Egypte, voor viaduct RA spoor over, om boerderij heen, fietspad volgen. LA tunneltje onder weg door, LA en RA

Poelepaad. ➡ Op 40 RA naar 76, op weg Hanenburch RA. In Veenklooster LA Voorstraat en RA Ulkeloane, einde RA naar de Triemen en RA Mûntswai. LA Fogelsangloane. RA Pibo van Domapaad, einde LA door tunnel en rechtdoor W.H. van Heemstraweg naar CS.

DE KLOOSTERRONDE VAN BUITENPOST IN DRIE HOOFDSTUKKEN

ETAPPE 1

VAN BUITENPOST NAAR GERKESKLOOSTER

21 KM

EEN BOERDERIJ IS ALLES WAT REST VAN VROUWENKLOOSTER GALILEA

Het is stil in Buitenpost. Het dorp staat in de meivakantie in ruststand. De komende drie dagen maak ik een cirkelvormige rondwandeling om Buitenpost heen langs de vroegere kloostergoederen. Een verhaal over boetedoening, de strijd tegen de zee, hulpvaardigheid en vrome intenties.

In de lucht drijven een paar lodderige watten wolken. Traag zeilen ze voorbij op de bries. Over de velden hangt een lichte nevel. In de loop van de dag groeien de luchtschepen uit tot bredere wolkenvelden. De zon speelt vandaag verstoppertje. Het coulissenlandschap doet weldadig aan. Na de natste aprilmaand sinds twintig jaar, waarin andermaal warmterecords zijn gebroken, volgen droge dagen. Op de akkers liggen dikke plassen. De weilanden dampen uit. Pinkster- en paardenbloemen schieten in bloei. Het

is groeizaam weer. De zuring kleurt zachtroze. Eerste aansteekpunt is Kollum, een dorp met de pretenties van een stad, dat jarenlang fungeerde als poort tussen de open weilanden en het veengebied. De imposante Maartenskerk voert helemaal terug naar de Middeleeuwen. De oorspronkelijke kerk is rond 1100 gebouwd van Duits tufsteen. Over rustige landwegen bereik ik door een open landschap waar vroeger de Lauwerszee lag polders met velden zover het oog reikt, het dorp Burum. In de schaduw van de grote schotels die de Nederlandse inlichtingendiensten en de Amerikaanse spionagedienst NSA in staat stellen wereldwijd telefoon- en internetverkeer af te luisteren, stuit ik op een kapelletje voor Foekje Dillema,

recordhoudster hardlopen. Zij bleek een verstoorde geslachtsontwikkeling te hebben vanwege een afwijkend Y-chromosoom. Doordat zij in 1950 een discriminerende geslachtstest weigerde, werd ze door de atletiekunie geroyeerd en haar records geschrapt. Een gevaarlijke concurrente voor Olympisch kampioen Fanny Blankers Koen verdween zo uit beeld. Pas recent, kort na haar dood in 2007, is haar persoonlijk record alsnog erkend. De rode lotus in de kapel staat voor medeleven met het in de kiem gesmoorde Friese talent. Een polderdrama en treffende eigentijdse geschiedenis op het kloosterpad die tot bezinning en respect stemmen. Vanuit een groen landschapsschilderij loop ik Burum binnen. Daarachter aan de overkant van de weg tussen Leeuwarden en Groningen loopt de oude rijksweg of heirweg. Het vrouwenklooster Galilea dateert van rond 1300, het was een vrouwendependance die vanuit Gerkesklooster door de Cisterciënzer monniken is opgezet. Galilea speelde een grote rol in aanleg en beheer van sluizen, waterlossingen en bruggen waar ze tol over hieven.

Daarnaast was het klooster betrokken bij inpolderingen in het Lauwersmeergebied. Een naam bij de entree naar het boerenerf en een vervallen boerderij achterop het terrein is alles wat rest van Galilea. Plastic wappert in de ramen, het dak staat op instorten. Het is een kwestie van tijd. In 1580 vluchtten de kloosterlingen naar het refugium bij het latere Aduardergasthuis in Groningen. In april van dat jaar besloten de Staten van Friesland beide kloosters publiekelijk te verkopen. Het 'syeck-huys', 'portierhuys' en de 'nyeuwe zael' gingen tegen de vlakte en in 1585 volgde de rest van de gebouwen. De stenen dienden voor de versterking van de schans bij Munnekezijl in de strijd tegen de Spanjaarden die nog altijd in Groningen de dienst uitmaakten. Op weg naar Visvliet staat een straffe wind tegen. Over de smalle, rustige landweg op een dijk die kronkelend de meanderende Lauwers volgt, bereik ik Stroobos met de 4 Elementen, café, restaurant, zorg- en activiteitencentrum en camping in één op een eiland tussen waterwegen.

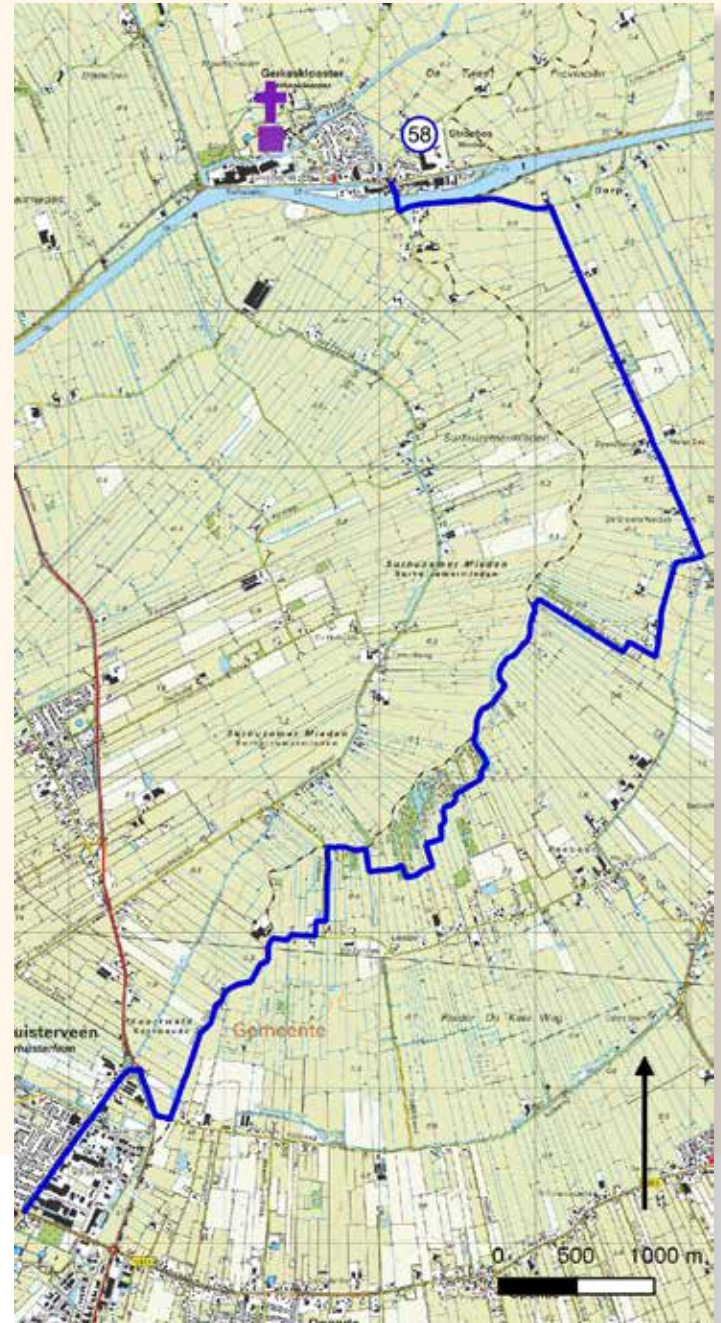

ROUTE

ROUTEBSCHRIJVING RONDWANDELING 9

Met gezicht naar station Buitenpost LA en vervolgens RA

☞ 56 🚶 85 🚶 94 🚶 86 🚶 58.

DE KLOOSTERRONDE VAN BUITENPOST IN DRIE HOOFDSTUKKEN

ETAPPE 2

VAN STROOBOS NAAR SURHUISTERVEEN

20 KM

BROUWHUIS KLOOSTER JERUZALEM TRANSFORMEERDE IN MONUMENTALE DORPSKERK

Op deze tocht langs voormalige kloosterlocaties in Noordoost en Zuidoost Fryslân tref ik vooral vluchtige sporen aan: vage afdrucken van de Middeleeuwen in het landschap. Om de geschiedenis te lezen ben ik vooral afhankelijk van geschreven bronnen.

Maar Gerkesklooster tapt uit een ander vaatje. Het brouwhuis van klooster Jeruzalem ontsnapte aan de sloophamer en kreeg in 1629 een bestemming als protestants godshuis. Waar voorheen de fusten bier werden gevuld, klonk voortaan het woord van God en galmden de psalmen tussen de muren. Op de plek waar zich de Cisterciënzer monniken vanuit klooster Claercamp vestigden, leefden al vanaf de

Karolingische tijd mensen. De nederzetting lag in een getijdenlandschap. Van tijd tot tijd drong het zeewater via de delta van de Lauwerszee diep door en overspoelde soms zelfs het laagveenmoeras tot aan Surhuisterveen, Trimunt en Drachten. Net als in de overige kustgebieden in Friesland kenmerkt het weidelandschap rondom Gerkesklooster zich door blokverkaveling in tegenstelling tot de strekkende verkaveling in het veen. Wigerathorp, 'dorp van Wieger', kreeg in de Middeleeuwen de naam Gerkesklooster nadat in 1240 de rijke grondbezitter Gercke Harkema uit Twijzel het plan opvatte hier een klooster te stichten. Hij ging in onderhandeling met verschillende kloosterorden waaronder die van de Norbertijnen in Hallum en de Cisterciënzers bij Rinsumageest. Claercamp trok aan het langste eind. In 1249 werd het klooster officieel in de Cisterciënzer orde opgenomen. Door de gunstige ligging groeide het grondbezit van het klooster snel dankzij vele bedijkingen van delen van de Lauwerszee. Omstreeks 1420 gaven de kloosterlingen de aanzet tot de inpoldering van Oud Kruisland. Al honderd jaar eerder legden de monniken van Gercke's klooster een zijk (sluis) aan die zij opdroegen aan de heilige Petrus. Bij die sluis ontstond Pieterzijl. Ook gaven zij hun naam aan Munnikezijl, dat de Lauwerszee afdamde. Uithoven lagen bij Lutjegast, Visfleeth, Hinckemahus en Warfstermolen. In de venen lag uithof Ter Schoole, iets ten zuiden van het huidige Surhuisterveen. De monniken hielden zich bezig met vervening en schapenhouderij. Over de Lege Finne loop ik een stukje op met de Oude Vaart en steek vervolgens de brug over. Aan de rand van het dorp, net buiten de dorpskom, staat het voormalige bierbrouwhuis. Ik heb mazzel, er oefent een organist op het

orgel zodat ik van de beheerder even naar binnen mag. Door de pastorie met hal waarin een klein museum is gevestigd, bereik ik de vroegere brouwzaal. De preekstoel, houten kerkbanken en het stichtelijke interieur maken het lastig om de oorspronkelijke ambachtelijke functie aan het gebouw af te lezen. Sfeervol is het zeker. De kerkklok is in 1571 uit de abdij geroofd, waarschijnlijk tijdens een plundertocht door de Watergeuzen. De klok hangt tegenwoordig in Gadstrup op het Deense eiland Seeland. In 1629 kreeg het leegstaande brouwhuis de huidige bestemming als kerk. Over het Kolonelsdiep in de slagschaduw van de werf van Berkmeijer, een scheepsbouwer die al 165 jaar actief is in het tweelingdorp, loop ik de provincie Groningen binnen. Het is een streek bestaande uit zandruggen, zogenaamde 'gasten', met daartussen beekdalen die zich tijdens de opwarming van het klimaat na de laatste IJstijd opvulden met veen. Tot omstreeks 1550 waren de kloosters actief in de vervening, daarna namen commerciële bedrijven het stokje over. Over de Eezumerweg en de Doezumertocht bereik ik de Doezumermieden. Door het prachtige waterrijke gebied loopt een netwerk aan paden langs petgaten, door kruidige graslanden en broekbossen naar Peebosch en het Blote Voetenhof. Ik hoor een koekoek roepen en zie een sprong reeën op een rij grazen in het gras. Het lijkt wel een processie. Het was een armoedige streek, maar juist daardoor herbergen de mieden tegenwoordig een zeldzaam gevarieerde natuur. De dotterbloemen bloeien, in de rietvelden neuriet een rietzanger. Over de Fryske Dyk, een riet omzoomd pad, loop ik naar Surhuisterveen. Het veen deint zachtjes onder mijn voeten. Een genot.

ROUTE

ROUTEBSCHRIJVING RONDWANDELING 10

➡ Op 58 over De Lege Finne richting 61. Aan rand Gerkesklooster LA naar kerk (voormalig brouwhuis van klooster Jeruzalem), terug naar 58, richting 87 over brug LA Dorpsterweg, RA Eesterweg, langs Bombay, vervolgens RA Doezumertocht richting Peebos. RA Melle's pad door Doezumermieden naar Blote Voetenhof. RA over Peebos en LA Fryske Dyk, Kale weg RA naar rotonde, LA naar Surhuisterveen. Knooppunt 96 in centrum.

DE KLOOSTERRONDE VAN BUITENPOST IN DRIE HOOFDSTUKKEN

VAN
SURHUISTERVEEN
NAAR BUITENPOST
OVER DROGEHAM EN
KOOTSTERTILLE

21 KM

KLOOSTERHOF EN BROKSTUKKEN VORMEN DUN LIJNTJE NAAR BUWEKLOOSTER

Vanuit het veenkoloniale dorp Surhuisterveen, waarvoor de monniken uit Gerkesklooster met twee uithoven de kiem legden, is het slechts een hanestap naar Buweklooster. Speurend in de kloostergeschiedenis blijkt er meer te zijn dat beide kloosters verbindt, namelijk de familieband.

Twee rijke broers besloten beiden een klooster te stichten, maar kozen daarbij elk voor een andere orde. Gerkesklooster sloot zich aan bij de Cisterciënzers, Buwe gaf de voorkeur aan de Praemonstratenzers. Hun erfenis doorstond de tand des tijds. Als plaatsnaam, maar ook in tastbare herinneringen. De tocht voert door de laagveenmoerassen van weleer. Volgens het aardrijkskundig woordenboek van Abraham Jacob van der Aa dat tussen 1839 en 1851 in dertien delen verscheen, stond de wieg van Gercke en Buwe in Twijzel, een plaats die onderhorig was aan de parochie

van Augustinusga. Zij kwamen uit een voornaam geslacht van edellieden. Gelovig waren ze zeker. Gercke werd 'gedreven door deezelfden geest van godsdienstigheid als andere van zijn eeuw', aldus Van der Aa. 'Als hij naderhand zag, dat zijn broeder Gerke, van zijne goederen ter eere van den Almagtigen God, een Monnikenklooster gesticht had, beschouwde hij zulks als eene aanmaning om dit voorbeeld na te volgen. Na alzoo een bekwaam gebouw te hebben opgetrokken, heeft hij, met vergunning van den Abt van Mariëngaarde, eenige Nonnen uit het Premonstreiterklooster Bethlehem, derwaarts doen komen, en in zijn klooster geplaatst, wordende de eerste kerk van dit klooster in het jaar 1245 ingewijd.' Op mijn weg naar Buweklooster slokt het coulissenlandschap mij al snel op. Boomwallen met daarop eiken en elzensingels omarmen kleine weilandjes, deels verruigd en akkers met kleine boerderijen. In een lang lint liggen de prachtig tot woonhuis verbouwde boerderijen aan het netwerk van paadjes, singels en lanen. Tijdens de ijstijden vormden zich vooral in Noord-Nederland overal zogenaamde pingo's, kleine heuvels die ontstonden omdat het grondwater bevroor, uitzette en de

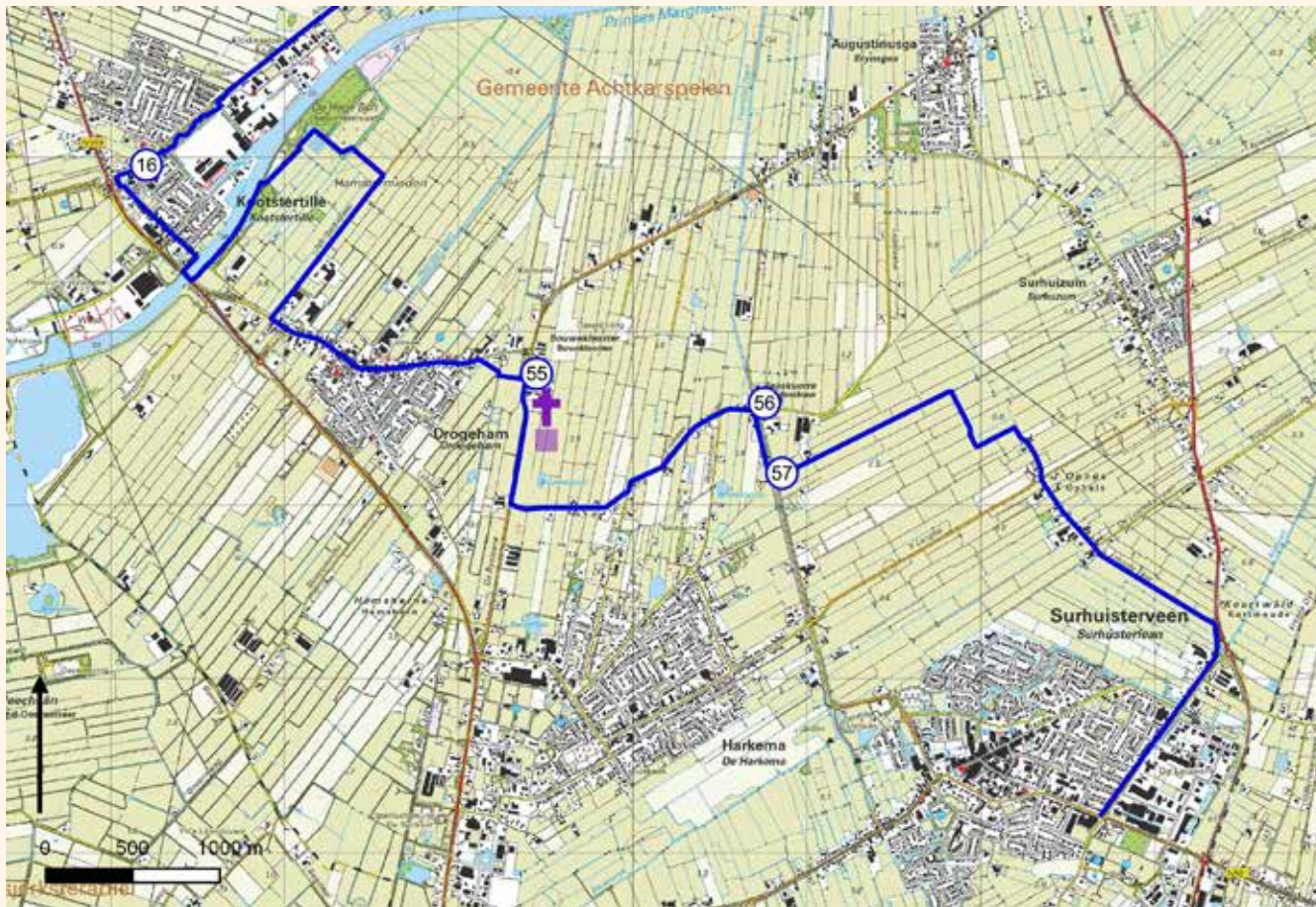

omliggende bodem omhoog drukte. Na het smelten bleef een verhoging met een laagte in het midden over die zich vervolgens vulde met water en veen. Vlakbij het Buweklooster ligt in een weiland zo'n relict. De kikkers kwaken op deze zondagochtend een stemmige gospel. In de ruim bemeten tuin van de woonboerderij aan It Kleasterbreed 3 staan nog wat fundamenten van het klooster, brokstukken kloostermoppen en een zuil. Het kerkhof is nog altijd in gebruik en ligt op een verhoging in het terrein, zodat de graven droog bleven. Het nonnenklooster Maria's Graf kreeg de naam Buweklooster naar de stichter en initiatiefnemer. Tien jonge nonnen uit de omgeving van Drogeham legden de basis. Op 13 december 1249 werden zij 'onder passende geleide' naar Drogeham gebracht. In 1290 telde het klooster al 170 bewoners. Bij de opheffing in 1580 woonden er nog 32 mensen in het Buweklooster. De boerderij telde vierhonderd stuks vee, 68 stukken bouwland, een groentetuin, een gracht, een bleek en een molen. De nonnen, lekebroeders en priorin kregen bij de opheffing een klein geldbedrag mee en een pensioen op jaarbasis. Netjes geregeld. Het klooster was vooral actief in de vervening. Namen uit de streek die aan het klooster herinneren zijn Monnikengreppel, Monniketille en Nonnepaed. Het gebied van Buweklooster liep tot aan de Mûntsegroppe (Monnikengreppel), de greppel en het pad erlangs dienden als

scheiding met de venen van Eastermar. Op het vervolg van de route naar Buitenpost loop ik door de Hamster en Twijzeler mieden. Uit het broekbos klinkt het hoepend geluid van een roerdomp. Niet te missen en heel speciaal. Over de kade van de Sânsleat loopt het aangenaam naar Buitenpost. Er dienen zich op de terugweg twee opties aan: die langs de weg naar de buitenwijken of over wandelpaden door Polder Rohel. Dat is afhankelijk van het broedseizoen. Beide routes zijn in de beschrijving opgenomen.

ROUTEBSCHRIJVING RONDWANDELING 11

Op 96 terug naar rotonde in Skieding, fietspad langs Skieding richting Surhuizum, na paar honderd meter LA Hurde Eker, rechtdoor Pûsterwei, einde LA schelpenpad It Langpaed, eind weg oversteken RA pad langs Feansterfeart door Reaskuorre, LA Krûswei, einde RA De Rysloane naar Buwe Kleaster. LA Buorren door Drogeham (55 naar 16). LA Tsjerkepaad, andere kant door hek RA op T RA Tsjerke Buorren terug naar de Buorren. LA en twee keer RA (Tillewei en Jan Gerkeswei), bij picknickbank LA naar Drogehamster mieden, over brug

naar Kootstertille, direct rechts naar beneden. Alde Hamsterwei, Tillebuorren. 16 77 57. Einde RA en weer RA Alde Dyk, aan rechterkant schelpenpad door plantsoen parallel aan weg, na 1,5 kilometer LA fietspad de Njoggen âlde mantsjes over de linkerkade van de Sânsleat. Vlak voor uitkijkpost over velden rechtdoor over rechterkant kade tot T. Hier afhankelijk van het seizoen RA naar Polder Rohel (buiten broedtijd) of LA naar Rijkstraatweg, RA naar Buitenpost en over voetpaden nieuwbouw naar centrum.

DOKKUM NAAR VEENWouden

17KM

EEN LEVEN IN HARMONIE

Kloosters waren in de Middeleeuwen, waaraan vaak als een donkere tijd wordt gerefereerd door geschiedschrijvers, bakens van licht. Centra van

kennis, bedrijvigheid en macht die op Europese schaal met elkaar verbonden waren. Op hun erfenis werden universiteiten gebouwd.

De vruchtbare Friese delta, vooral in het zeekeleigebied, leende zich als geen andere voor de vestiging van kloosters. Vanaf 1100 schoten ze als paddenstoelen uit de grond in het getijdenlandschap van het wad. Er was ruimte in overvloed, vruchtbare grond, wildernis die in cultuur kon worden gebracht en een lokale elite met geld en behoefte aan bemiddeling in hun zielenheil. Na de moord op Bonifatius (754) en diens heiligverklaring groeide Dokkum uit tot centrum van de monastiek in Noordwest Europa. In 787 herbouwde missionaris Liudger het verwoeste gedachteniskerkje dat was opgericht na de moord op Bonifatius. Hij voorzag de heilige plaats van de inscriptie: 'Hier liet hij in de graszoden zijn laatste voetstappen achter.' Vanaf de 11e eeuw, als ook de Noormannen zijn gekerstend, wordt het centrale gezag onder invloed van de Franken hersteld en neemt de welvaart in Noord-Nederland weer toe. Dan vindt er een hausse aan kloosterstichtingen plaats. Wat veel van de nieuwe

kloosterorden gemeen hadden, was afkeer van rijkdom, protserigheid en ledigheid. Zij pleitten voor een armoedig leven, hard werken, geloofsbeleving en prediking. Zowel de Praemonstratenzers als de Cisterciënzers waren in Fryslân sterk vertegenwoordigd. Hun praktische insteek, nadruk op landaanwinning voor de landbouw, sobere levensstijl en hoogstaande technische vaardigheden vereist voor de waterbeheersing en klooster- en kerkenbouw, sloten aan bij de Friese mentaliteit. Een betere plek om me op het Bonifatius Kloosterpad te begeven dan boven op de terp van Dokkum is amper denkbaar. Dit was de oude bedevaartsplek voor Bonifatius: het stadsklooster met monumentale abdijkerk en het 'wonder van de bron'. Gebouwd op een verhoging van het martelveld met metershoge lagen graszoden uit de kwelder. De kerstening van de Friezen nam vanaf hier een aanvang.

De contouren van de afgebroken abdijkerk en verhalen uit het stadsverleden zijn zichtbaar gemaakt in de bestrating van het plein op de Markt. De Grote of St-Martinuskerk was in de kloostertijd de 'cleyne kerk'. Stenen slooafval van de abdijkerk is hergebruikt om dit godshuis aan de noordkant te vergroten met een forse zijbeuk die nog altijd goed herkenbaar is in de kerkmuur. Bij renovaties van de Martinuskerk kwamen prachtige mozaïekvloeren aan het licht. In de terpbodem onder het koor van de oudere abdijkerk zijn de resten gevonden van een oude put, die duidt op de aanwezigheid van de mystieke wonderbron. De terp aflopend ga ik over de Zijl: een oude zeesluis in de Dokkumer Ee en tevens het keerpunt voor

Elfstedentochtschaatsers. Lopend in zuidelijke richting via het Zuiderbolwerk bereik ik de Woudpoortbrug. De zon schijnt deze meimaand volop, Dokkumers zitten op bankjes voor hun huis van de overvloedige zonneschijn te genieten. Er hangt een opgetogen, uitgelaten sfeer. Alsof het zomer is. Even buiten de oude vestingwallen – in Dokkum 'de bolwerken' genoemd – bereik ik via de Woudweg, de tweede aan Bonifatius gewijde bron en tevens de entree van de Bonifatiuskapel. Herleving van de Bonifatius bedevaarten door de RK kerk – in de jaren '20 van de vorige eeuw, leidde tot de bouw van de Bonifatiuskapel als nieuwe pelgrimspreek, eveneens bij een eeuwenoude, werkende, zoetwaterbron. Door het Fonteinpark bereik ik het

Damwoudsterreedsje, een groene corridor die me voorbij het cultuurhistorisch themapark De Sûkerei brengt. Deze route maakt deel uit van het eerder door Peter Karstkarel ontwikkelde Kloosterpad 1453. Ik passeer de fraaie en eerbiedwaardige Benedictus kerk in Damwâld, een belangrijke schakel in het Laat Middeleeuwse pelgrimspad, en wandel door het aanpalende Broeksterwâld over een stukje kasseienplaveisel naar de Schwarzenbergloane. De historische weg loopt over de rand van kleiafzetting en veen. Voorbij het Goddeloze Tolhûs wacht het meest oorspronkelijke deel van het kloosterpad dat dwars door natuurgebied De Houtwiel loopt. Ooit waren reizigers hier angstig voor berovingen en in de nevels van de venen ontwaarden ze geestverschijningen. Het was goddeloos terrein dat vrees inboezemde. De Houtwiel is een aaneenschakeling van poelen, plassen, petgaten, brede sloten en legakkers met rietvelden en broekbosjes van wilgen met hier en daar een solitaire els. Het gebied telt de grootste dichtheid aan roerdampen in Fryslân. De aanleg van de vierbaans Sintrale As tussen Drachten en Dokkum, een soort nieuw Kloosterpad, maakte het mogelijk de hooilanden en het veenmoeras met elkaar te verbinden en het natuurgebied een stuk natter te maken. Over de kade marcheert een koppel grauwe ganzen met de jongen in een rijtje er achteraan. Een koddig gezicht. Ik verlaat het Kloosterpad voor een ommetje naar de beroemde Schierstins in Feanwâlden, de enig bewaard gebleven Middeleeuwse verdedigbare toren in heel Fryslân. Het klooster Claercamp nam de robuuste toren over en vestigde er een uithof voor verveningswerk en tufhandel. In Feanwâlden in de Schierstins is de geschiedenis nog tastbaar. Dat hier de fantasie van de jonge Theun de Vries als schrijver werd geprikkeld is goed in te denken. Je kunt de oude stenen voelen en de hartklop van de tijd.

ROUTEBSCHRIJVING ETAPPE 1

Dokkum ➡ 14 🚶 31 🚶 23 🚶 2 🚶 17 🚶 16 richting 92
 achter Broeksterwâld. Patrimoniumwei, RA Broekpôlen,
 LA Broekpôlen vervolgen, LA streekpad over wal terug
 naar Patrimoniumwei, RA over kasseien naar

Schwartzenbergloane naar 48. Op Goddeloze
 singel RA pad door Houtwiel, vervolgens RA
 Goddeloze singel vervolgen. Waar fietspad weg
 kruist RA over Oastein naar Feanwâlden. Gaat in
 dorp over in Headstrjitte.

F EANWÂLDEN NAAR GARYP

19 KM

TACTIEK VAN VERSCHROEIDE AARDE LEGT KLOOSTER BURGUM IN DE AS

De Abdijkerk van Burgum, die ik aan het eind van deze tocht vanuit Feanwâlden aandoe, is wonderwel gespaard gebleven. Het naastgelegen Bergklooster gewijd aan Sint-Nicolaas was het lot minder goed gezind.

Het ging in vlammen op om te voorkomen dat de Spanjaarden zich van het kloostercomplex meester zouden maken en het als uitvalsbasis konden gebruiken in de Tachtigjarige oorlog. Wel zijn overal in de omgeving de sporen van het noeste werk van de monniken te vinden, zoals de Soestpolder die in de late Middeleeuwen is drooggelegd en tegenwoordig een fantastisch natuurgebied herbergt.

Met een laatste groet aan de Schierstins loop ik in Feanwâlden over de Koemarkt door de Hoofdstraat. Ik slalom door straten die als een vogelgids lezen. Toarteldostrjitte, Skriesstrjitte, Ljurkstrjitte en uiteindelijk over de Ljiploane onder het spoor door. Op de Oostersingel pak ik de draad van het Kloosterpad vanaf Claercamp naar het zuiden weer op. Het zanderige pad

voert door bosjes met hazelaars, in de berm bloeien boshyacinten. De meidoorn bloeit geurig. De wilgen staan in bloei, de pluizen waaien op de wind voorbij. Aan het eind van de lange onverharde singel steek ik de drukke Groninger Straatweg over, ga een klein stukje rechtsaf om vervolgens over zandpad Miensker naar de Soestpolder te lopen. Pas met de komst van monniken volgde de drooglegging van het Noardwardermar. In 1564 was de Soestpolder een feit. De naam voert terug op Sû-ees, Sû-ier, ofwel Zuideres. Na de verving en inpoldering kon de grond in cultuur worden gebracht voor akkerbouw en veeteelt. Het natte natuurerrein is in beheer bij de agrarische natuurvereniging Wâld en Finnen. Zij houden het kleinschalige cultuurlandschap in stand. Terwijl ik over een graspad om de plas heen over de kaden door de polder struin, zie ik een paartje parende bruine korvenmakers aan mij voorbijvliegen. Terwijl ik geniet van het pad naar Burgum, schiet er plotseling een ree uit de dekking op zo'n 3 meter voor me. Ik schrik, mijn hartslag maakt een salto. Door het boterbloemenveld gaat de hinde er met grote sprongen vandoor. Ik volg het stelsel van dijkjes en loop via de achterdeur Burgum binnen. Over de Nieuwestad koers ik af op de monumentale Kruiskerk, waarvan de eerste stenen zijn gelegd rond 1100. In de 14e eeuw stichtten de Reguliere Kanuniken, ook wel aangeduid als Augustijner koorheren, het Bergklooster of Barraconvent. De romanogotische parochiekerk namen ze in gebruik als Abdijkerk. De onderste geledingen van de toren bestaan nog uit tufsteen en gaan dus al duizend jaar mee. Het bouwmaterial werd aangevoerd vanuit Duitsland. Het ging de Koorheren in Burgum behoorlijk voor de wind. Door schenkingen en verwerving kreeg het klooster rijke bezittingen. De

monniken bemoeiden zich, naast hun religieuze taken, met waterstaatkundige zaken zoals inpoldering, bedijking en aanleg van sluizen en waterwegen. Ze stonden aan de basis van de Leppa, een verbond van gemeenten dat de strijd met het water aanbond. Een soort waterschapsverbond. Op 24 juli 1453 komen de abten van Klaarkamp, Dokkum, Burgum en Smalle Ee bij elkaar. In het gezelschap bevinden zich ook grietmannen en rechters. Zij spreken af wanneer in welke plaats jaarmarkten worden gehouden. Een monnik tekent de bevindingen op. 'Wij abten, praelaten, grietmannen...beloven bescherming op de weg van Dokkum en Claercamp naar Drachten. Dieven en rovers zullen aangepakt worden..' Acht indrukwekkende zegels in was, bezegelden de overeenkomst tussen geestelijke- en bestuurlijke leiders. Ten tijde van de eerste schermutselingen tussen protestantse opstandelingen en het katholieke Spaanse gezag, vertrokken de Koorheren uit het klooster. In 1580 lieten de Friese Provinciale Staten weten dat iedereen het klooster mocht afbreken. Toen belangstelling uitbleef besloten de Staten bij resolutie op 6 november 1581 om het klooster af te branden 'opdat de vijanden daarvan geen roofneste make'. Het Barraconvent bezat op de Tweebaksmarkt in Leeuwarden een statig abtshuis. In de tijd van de Reformatie trokken de Friese Staten daar in. Tot op de dag van vandaag, na vele verbouwingen, doet het 'Statenhuys' dienst als Provinciehuis. Er loopt een rechte lijn tussen het vroegere abtshuis van het Barraconvent en het huidige bestuurscentrum. Terwijl het klooster in de as werd gelegd, liep de Kruiskerk brandschade op, die echter herstelbaar bleek.

ROUTEBESCHRIJVING ETAPPE 2

Feanwâlden naar 75, einde Oostersingel RA
 Rijksweg en LA Zomerweg, LA Miensker (zandpad),
 pad door de Soestpolder om waterplas heen en aan einde
 RA overstap, vervolgens pad volgen door polder. Ter
 hoogte van gaslocatie RA en op Nieuwstad LA naar
 Kruiskerk. Door Schoolstraat, LA Lagerweg, einde RA

vervolgens LA na gemeentehuis brug over Prinses
 Margrietkanaal, daarna LA en talud af naar
 fietspad onder brug door, na bocht RA en
 vervolgens LA Stinswei. Op Easterein RA,
 gaat over in Greate Buorren. Op Unicumplein RA
 Tsjerkepaad, vervolgens LA over Lytse Buorren
 terug naar centrum en bus of slaappleats.

GARYP NAAR DRACHTEN OVER SMALLE EE

18 KM

GEVLUCHE NONNEN BOUWEN KLOOSTER SINAÏ OP ARME FRIESE HEIDE

Het waren vrouwen met een missie. Vijf nonnen ontvluchtten het aanhoudende geweld in hun woonplaats Hoorn en namen de wijk over de Zuiderzee naar Friesland. Ze wilden goed doen, nobele daden en zegenrijk werk verrichten.

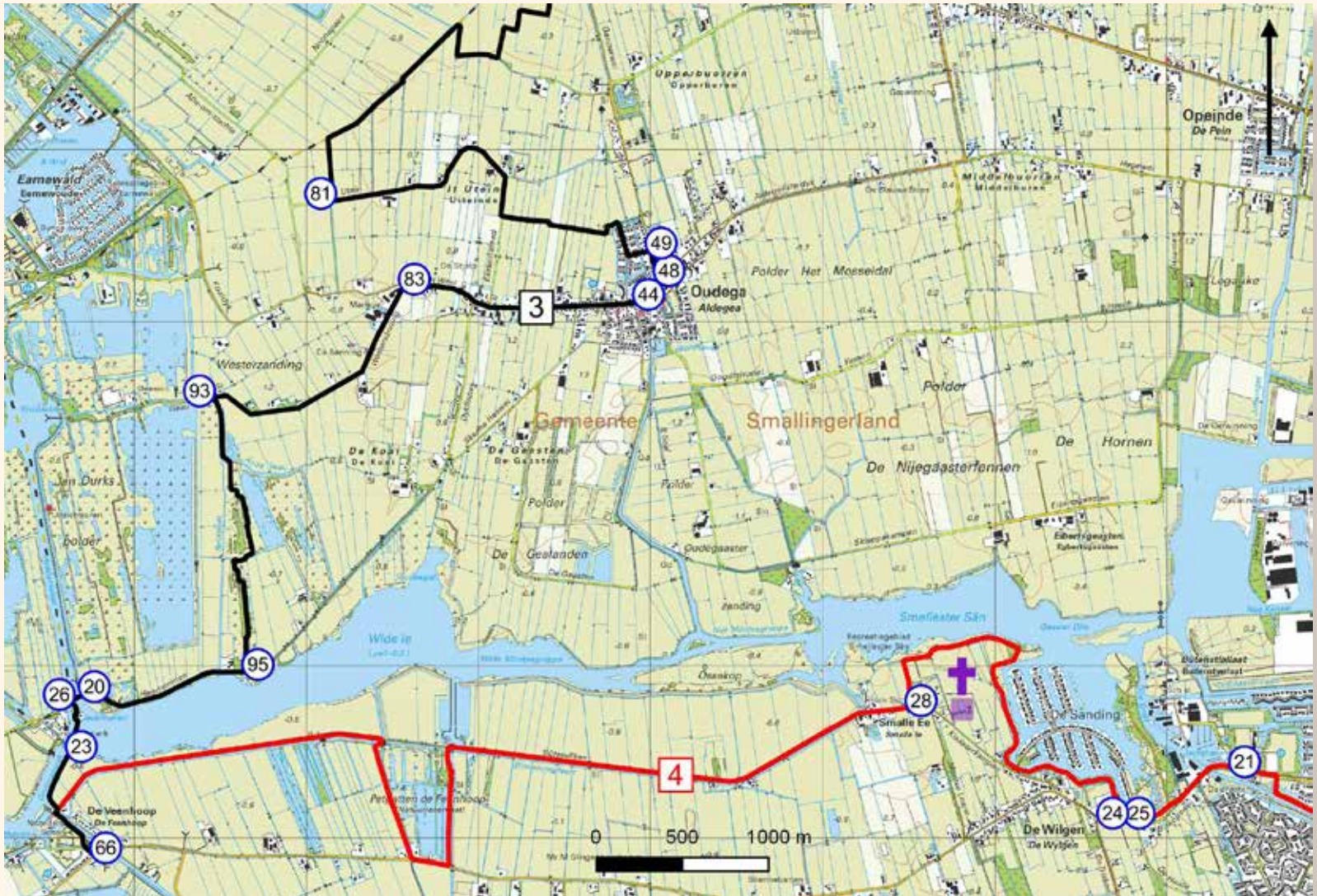
Na omzwervingen op zoek naar een plaats om te wonen kwamen de Grauwe Begijnen, die de leefregel van Augustinus volgden, terecht in Garyp. Van de pastoor hoorden ze dat in Sigerswâld een vervallen kerkje stond in een ontvolkt en arm gebied. Ze besloten zich daar te vestigen en bouwden zich van riet en sparren een sober onderkomen. Het was de vliegende start van het vrouwenklooster Sinaï. Het waren duistere tijden. De 14e en 15e eeuw stortten de Lage Landen in een chaotische burgeroorlog tussen elkaar naar het leven staande kon die

ook nog eens om de haverklap van samenstelling wisselden. In Noord-Holland, Zuid-Holland en Utrecht woedden de Hoekse en Kabeljauwse twisten, terwijl in de Friese landen tussen Vlie en Dollard, edelen, stedelingen en geestelijken elkaar naar het leven stonden in de strijd tussen Schieringers en Vetkopers. Tegen dit decor woonden in de stad Hoorn een aantal religieuze vrouwen bij elkaar. Zij hadden zich verplicht om zolang zij in de gemeenschap van gelijkgezinden leefden, celibatair te blijven en een sober en nederig bestaan na te streven. Als verzamelnaam voor de devote vrouwen ontstond de naam begijn. Anders dan bij andere vrouwelijke orden gingen zij vooral de straat op om armen en zieken te helpen. De begijnenbeweging is de enige orde in de monastieke geschiedenis, die gecreëerd is voor en door vrouwen, los van elke mannelijke orde. In het jaar van de inname van Hoorn door Kabeljauwse troepen gingen volgens kroniekschrijver Worp enkele 'witte susters' op zoek naar een schuilplaats. Het oorlogsgeweld beu, namen ze in 1482 met weinig meer dan de kleren die ze droegen de wijk naar Friesland. Sigerswâld leek hun een goede plek om een nieuw bestaan op te bouwen. Worp: 'Tegen de muuren maakten de gemeide zusters een kerkje van sparren en riet, daar ze dan voor het eerst onder dak waren. Verscheidene vrome luiden, door 't goede leeven en de strengheid van die Zusters getroffen, beweezen haar hunne mildadigheid, zoodat de Zusters de handen nu ruimer hebbende, de kerk begosten schoon te maken en het dak op te timmeren. En nadat ze toestemming van het gansche land en die van de Utrechtse Bisscop David van Bourgonje bekomen hadden, hebben ze een

klooster begonnen te bouwen.' In 1547 bestond het klooster uit een kerk, een 'bouwhuys' en een 'spinhuis'. In 1581 ging op last van de Friese stadhouder, Graaf de Merode, de brand in de gebouwen om te voorkomen dat de Spanjaarden ze als uitvalsbasis zouden gebruiken voor plundertochten. De laatste gewezen non die een toelage kreeg van de Provinciale Staten overleed in 1637. Aan een rijk kloosterleven was een einde gekomen. Over een rustige landweg loop ik Garyp uit. Sigerswâld lag net als dit dorp op een zandkop in het veen. Een bewoner die net in de voor zijn huis geparkeerde trekker wil stappen, vertelt me dat de weg eerder Kloosterbuorren heette. De bewoners hielden in de jaren vijftig een petitie om tot naamswijziging te komen. Ze wilden het Roomse verleden uitwissen. 'We stammen hier bijna allemaal van Siger af.' Hij wijst naar de boerderij die achter zijn huis tegen de zandwininput aanligt. 'Op de plek waar de jongveestal staat, komen nog wel eens botten aan het licht.' Iets verderop passeer ik het Nonne Paed en de Zuster Vaart, namen die net als de Susterwei verderop bij de Tike herinneren aan de honderd jaar dat klooster Sinai een stempel op de omgeving drukte. Over een boerenpad loop ik door de landerijen naar Oudega met de imposante uit de 12e eeuw stammende Sint Agathakerk. Door de Jan Durks polder, een natuurgebied van It Fryske Gea, bereik ik Wijde Ee en De Veenhoop. In het moerasgebied hoor ik rietzangers en in de graslanden kiekendief patrouilleert. Wilden eenden lanceren zichzelf als ik dichterbij kom. Ze knallen als kurken van de fles. Een koekoek zingt zijn eigen echo.

ROUTEBSCHRIJVING ETAPPE 3

Over Mounehoek langs bakkerij Van der Zee dorp uit. Streekpad volgen door Sigerswâld, tunnel onder weg door op T LA naar Oudega over Sigerswâld, voorbij bocht

naar rechts en Zustervaart RA boerenpad door de weilanden langs boomstrook naar 81 49 48
44 83 93 95 20 26 23.

DE VEENHOOP NAAR DRACHTSTER KLOOSTER KARMEL

16 KM

TWEE BAKSTENEN GRAFZERKEN EN MANSHOGE MONNIKEN VAN WILGENTENEN

Voor de kloosterlingen van het Smelna convent bij Smalle Ee zat er in de late Middeleeuwen niets anders op dan eerst te voet naar Drachten te lopen en

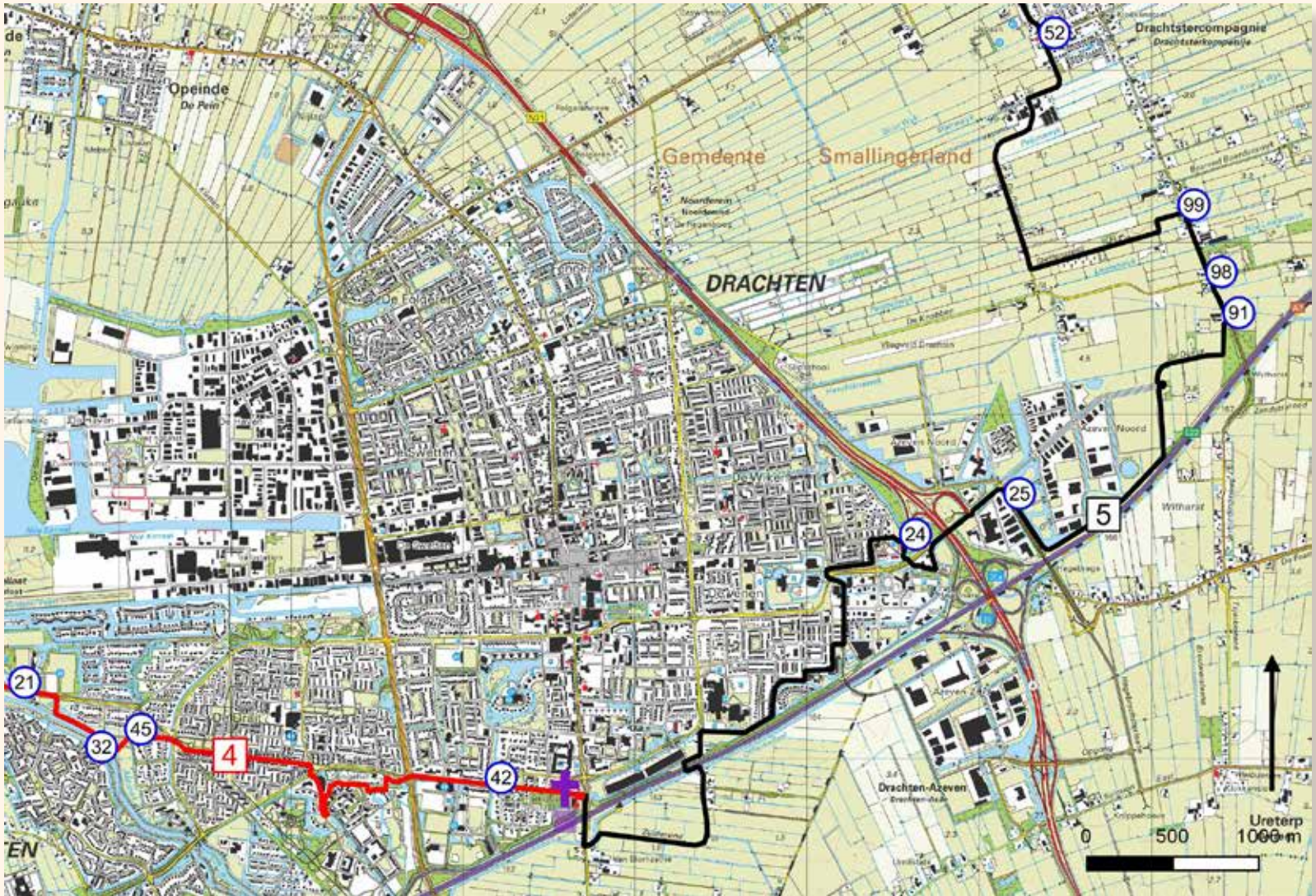
vervolgens de weg op te gaan naar Opeinde en Nijega alvorens ze op de beschermde route van het Kloosterpad naar Burgum kwamen.

Tijdens het zomerseizoen vaart tegenwoordig een pontje over de Wijde Ee die de route aanzienlijk bekort en een stuk aantrekkelijker maakt voor wandelaars. In twee minuten zijn we over. In het spoor van de Ee loopt het heerlijk over de kade naar Drachten door de Bûtendiken. Aan de rechterhand ligt het veen waarin boerendorpen zoals Kloesewier zijn verdronken. De parochiekerk ging kopje onder. De middeleeuwse kolonisten namen de wijk naar de hoger gelegen zandruggen. Boornbergum, Smalle Ee en De Wilgen en verderop Noorder- en Zuider Dragten ontstonden. Tegenwoordig mag het boezemland, bûtlan, bij overvloedige regenval en in de winter weer overstromen. Het is door wetterskip Fryslân ingericht als buffergebied om het hemelwater tijdelijk op te vangen alvorens het door gemalen wordt geloosd op het buitenwater van Waddenzee en IJsselmeer. De

natuur vaart er wel bij. Ik maak een ommetje om 'petgatten de Feanhoop' en verbaas me over de vele ottersporen die ik in het riet en gras vind. Het is net alsof ik door een impressionistisch schilderij loop. Het rood van de zuring, geel van boterbloemen en groen van het voorjaarsgras. De lage horizon en de blauwe lucht vullen de rest. Rond 1200 is het klooster Smalle Ee gesticht door Augustijner monniken als dubbelklooster. Rond 1400 vertrokken de monniken naar de uithof ten zuiden van De Veenhoop, Flearbosk of Vlierbos. Daarna ging het convent verder als vrouwenklooster onder de naam Smelna of Onser Lyewe Vrouwen Smelligeraconvent. Smalle Ee groeide uit tot de belangrijkste plaats van de grietenijsmallingerland, een verbastering van Smalle Ee-land. De haven was vijf keer groter dan tegenwoordig, het witte zand dat bij Smalle Ee aan de oppervlakte kwam was gewild. Rond de haven stonden pakhuizen en schuren. Omstreeks 1700 verhuisde de grietman Van Haersma naar Oudega en met hem het bestuurscentrum. Het was de bevestiging van een trend die al vanaf 1580 met de opheffing van het klooster inzette, de hoogtijdagen van Smalle Ee kwamen tot een eind. De vooraanstaande rol was uitgespeeld. Ik maak een rondje om het kloosterterrein dat nog als een langgerekte bult in het vlakke boerenland herkenbaar is. Smelna behoorde tot de toonaangevende kloosters in oostelijk Friesland, om die reden stond het mede aan de basis van het Kloosterpad 1453. Bij de opheffing bezaten de nonnen zo'n 1169 hectare grond, evenveel als het Burgumse Barraconvent. Uit opgravingen is vast komen te staan dat de abdijkerk uit tufsteen bestond, eenbeukig was, met een iets inspringend gesloten koor. In 1980 is een grafveld aangetroffen, met onder meer bakstenen grafkeldertjes. Eerder trof archeoloog Van Giffen bij een opgraving in 1922 een skelet in een kist aan en een gesloten steenkist en scherven vaatwerk. In 2018 verrees op de heuvel aan de Kleasterkampen een constructie uit wilgentenen die drie manshoge monniken verbeelden. 'De trije mûntsen underweis' ('De drie monniken onderweg') zijn gemaakt van lichte geschilde en donkere ongeschilde wilgentenen en zijn in de buurt gesnoeid. Het vervolg van de route loopt langs de nieuwe villawijken die aan de Smalle Eesterzanding verzezen tussen Smalle Ee en Bûtensfallaat. Het is een afwisselend pad langs hoge boomwallen, waterplassen en ruige stukjes

natuur, begraasd door Schonebeker heideschappen. Langs de Bisschopsgraven, waar gesneuvelde soldaten uit het leger van Bommen Berend, de bisschop van Münster, een naamloos graf vonden, gaat het vervolgens naar het klooster Karmel, aan de rand van het vroegere Suyder Dragten.

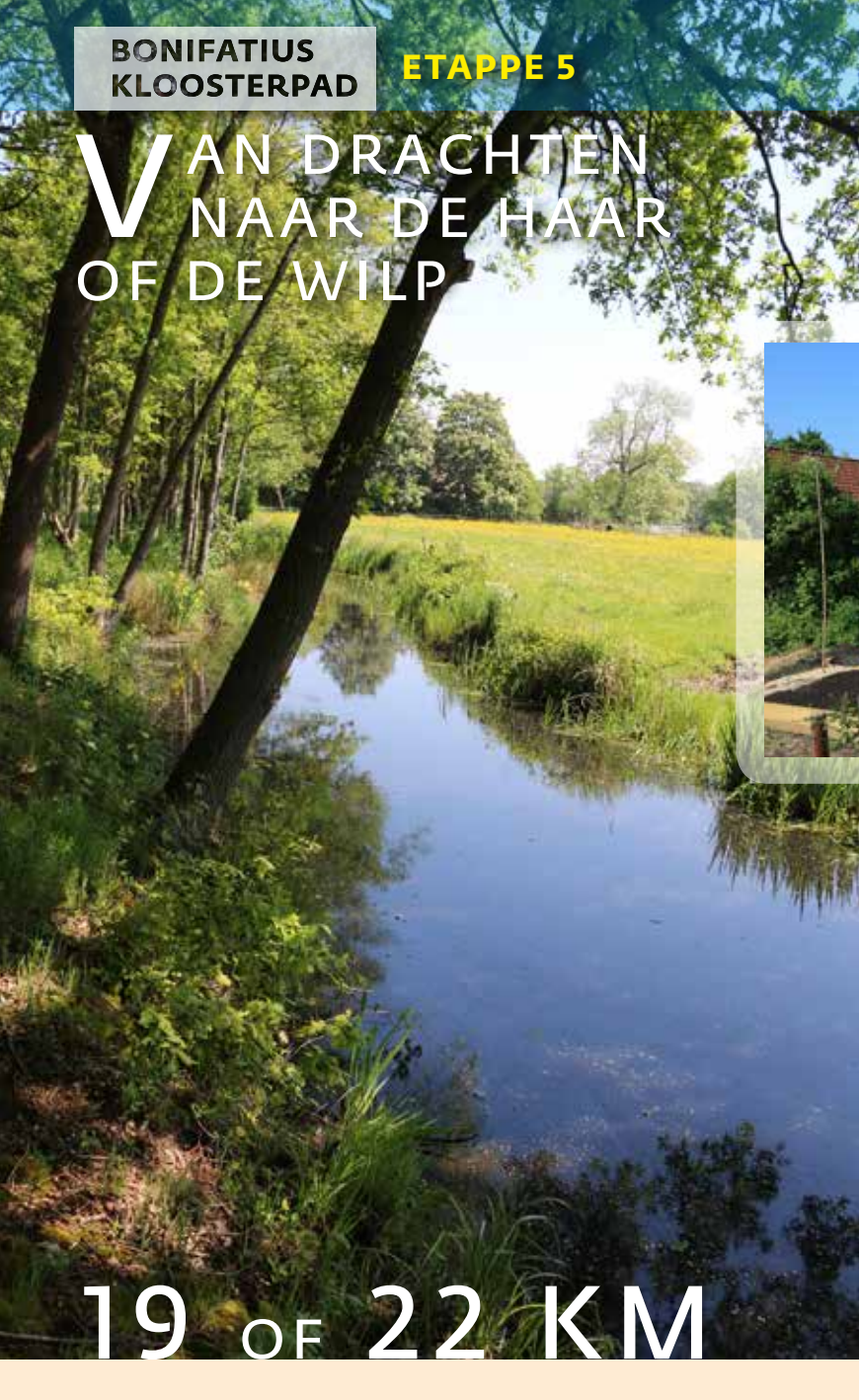

ROUTEBSCHRIJVING ETAPPE 4

➡ 23 🚶 28, bij Petgatten de Feanhoop RA Drachtster Heawei en vervolgens LA over schelpenpad terug naar Bûtendiken. Van 28 🚶 24 🚶 25 🚶 72 🚶 32 🚶 45 🚶 42 richting 44 tot Karmel Klooster.

VAN DRACHTEN NAAR DE HAAR OF DE WILP

19 OF 22 KM

LIEFDESBRIEF VAN NON DOLEROSA SCHETST ONVERVULD VERLANGEN

‘We leefden van het ritme der seizoenen’, vertelt de non Dolorosa in een smartelijke brief aan haar geliefde Querido. Haar woorden klinken ijl en verdrietig in het lijkenhuisje bij de romaanse kerk van Marum.

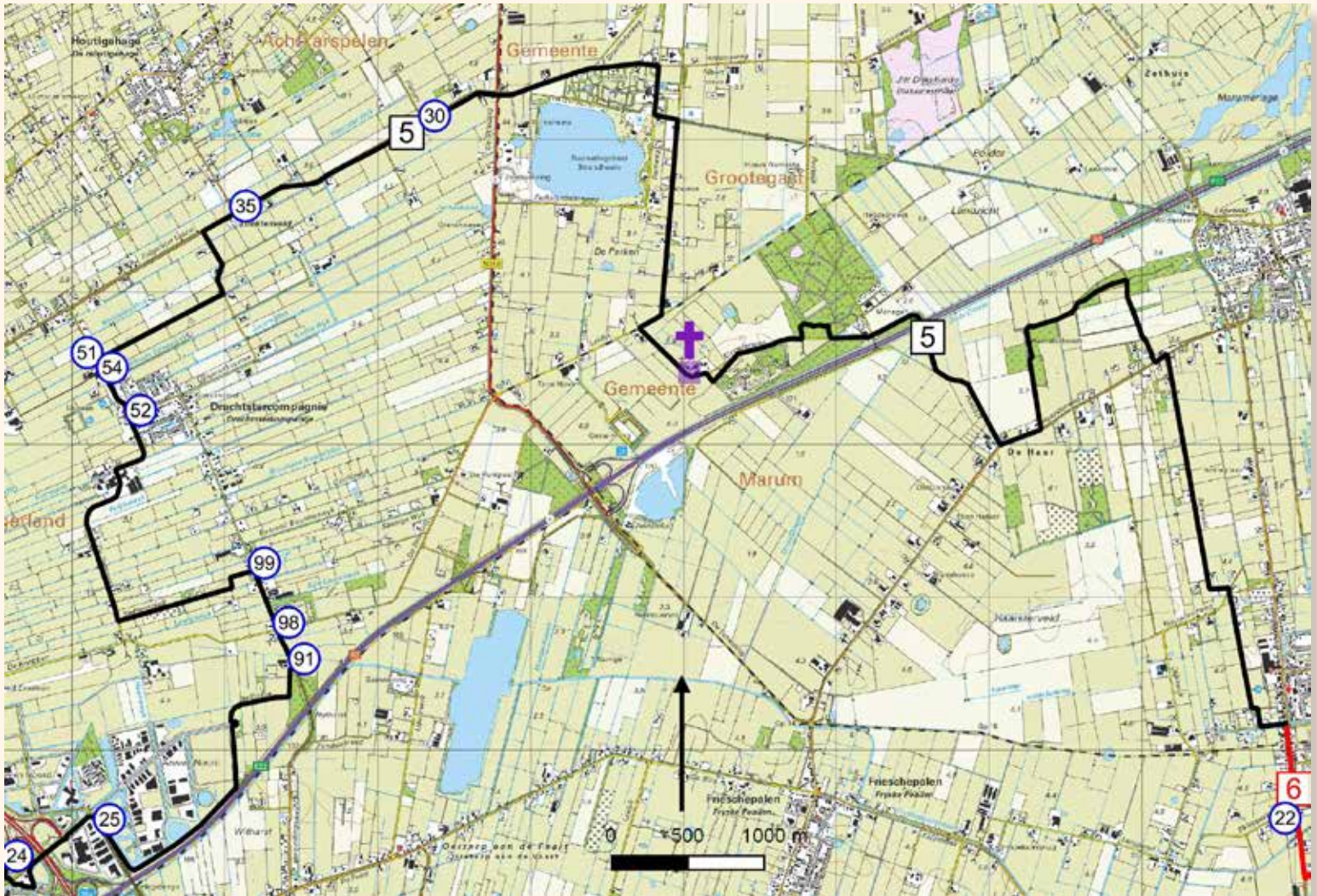
Zemarkeren het beginpunt van het witte nonnenpad tussen de 12e eeuwse dorpskerk en het klooster Trimunt waar Dolorosa in de 16 eeuw woonde en werkte. Het leven van de non veranderde op slag op de dag toen een Spaanse soldaat aanklopte voor hulp. Half bevroren en met een bloedende wond, zeeg hij ineem op de dorpel van het klooster. Het begin van een vurige liefde. ‘Sijn ogen vroechen om di warmte ener vrouwenhand’, schreef ze. De liefdevolle verzorging die zij Querido schonk wakkerde het vuur van de verliefdheid verder aan. De geheime liefde die opbloeide, eindigde toen de moeder-overste een liefdesbrief onderschepte. De zieke en gewonde Querido werd direct overgeplaatst naar een ander klooster en Dolorosa moest ter boetedoening de heide op. ‘Vaerwel onvervuld verlangen’, schreef

zij haar Spaanse lief ten afscheid. Het is een geromantiseerde weergave van een liefdesrelatie met een hoog Romeo- en Julia gehalte. Toch is het mooi dat zo'n verboden liefde de tijd net zo weerstaat als de kloostermoppen en botten van skeletten die geregeld bij Trimunt opduiken. Stenen, funderingen en zelfs botten zijn materiële zaken, koud en kil. De brief werpt een diffuus licht op een immateriële, imaginaire kant. Want al die kloosterlingen, nonnen en monniken, waren mensen van vlees en bloed vol onvervulde dromen, gedachten en illusies. De nonnen van Trimunt hadden een verre van rijk leven. Ondanks de hulp van het vermogende Cisterciënzer klooster Aduard dat boerderijen en grond schonk aan 'In Tribus Montibus', bleef het sappelen op de arme heide. Tijdens de Tachtigjarige Oorlog was Trimunt vaak het doelwit van rondtrekkende plunderende troepen, soms Spaanse huurlingen dan weer Watergeuzen. In 1208 stichtten de Benedictinessen dit vrouwenklooster in een uithoek van de wildernis. Omdat het vanuit de verte net leek alsof er drie bergen oprezen uit het omringende veen, kreeg het klooster de naam In Tribus Montibus. De levensvatbaarheid van het convent bleef al die eeuwen zorgelijk. In 1559 deed de abt van Aduard een poging de nonnen te bewegen zich aan te sluiten bij het klooster Mariakamp in Assen. De nonnen weigerden, ze wilden niet langer onder de strenge tucht leven, snakten naar meer vrijheid. Het klooster liep leeg en werd in 1604 formeel ontbonden. Ik passeer de vroegere plek van het klooster op mijn voettocht vanaf Drachten naar De Haar. Gisteravond en vannacht heeft het flink geregend. De broeierige warmte is verdreven. Het is lekker fris en het ruikt kruidig naar fluitenkruid in de berm. Over de rafelrand van Drachten loop ik door het groen achter ziekenhuis Nij Smellinghe, dat in 1945 is opgericht op initiatief van de kerken als een protestants ziekenhuis. De grond is nog sommig van de regen. Langs een braakliggend industrieterrein bereik ik het 'oosten' van de provincie. De streek rond Drachtster-Compagnie is letterlijk uit het veen geboren. Langs de vaarten en wijken die met handkracht zijn gegraven, staan bordjes met jaartallen. Het begon met het graven van de Drachtstervaart in 1641, vervolgens ontstond er een ruitjespatroon van dwarsvaarten en wijken met daartussen langgerekte kavels. Na het afgraven restten er heidevelden en moerassen. De turfgravers wachtte de bedelstaf. 'Hunnen verblijf bestaat slechts uit een in een leemwal gegraven gat, overdekt met stroo en rijs, waar zij leven gelijk de beesten', aldus een verslag uit 1823. Onderweg kan de tegenwoordige voetreiziger

kiezen voor een overnachting in B&B 't Landschap bij Houtgehage of doorlopen naar slaapadressen in De Haar of De Wilp. In een bocht van de Kloosterweg bij Trimunt staat een boerderij op de plek waar voorheen In Tribus Montibus stond. Volgens een register met bedevaartsplaatsen was er een put met geneeskrachtig water die tot in de 19e eeuw pelgrims trok. Het witte nonnenpad loopt als een smal pad door het Haarsterbosch naar het Bareveld. Vervolgens ga ik over de landweg naar De Wilp door een afwisselend landschap van boomsingels en akkers.

ROUTEBSCHRIJVING ETAPPE 5

44 41 29 24 25 91 98 99 52
 54 51 35 30 **rechtdoor** richting Strandheem en Jilt Dijksterheide. RA naar Trimunt, LA Natuurpad, na autosloperij RA, pad komt uit op Leidijk RA en LA Kloosterweg. Bij bos LA fietspad naar Noordwijk en stukje geelrode paaltjesroute rechts aanhouden en terug

naar Kloosterweg, op Postdijk RA viaduct A7 over. Postdijk uitlopen tot Haarsterweg. Rechts van kruispunt zit B&B De Haar, kunt ook doorlopen naar De Wilp. Dan LA op kruising en LA boerenpad Witte Nonnenpad door Haarsterbosch. terug op Haarsterweg LA en RA Bareveld naar De Wilp over Achterwijkse weg en dorpsronde De Wilp.

DE WILP NAAR WIJNEWOUDE

18 KM

IN HET SPOOR VAN DODO: DE QUEESTE NAAR EEN REINE LEVENSWANDEL

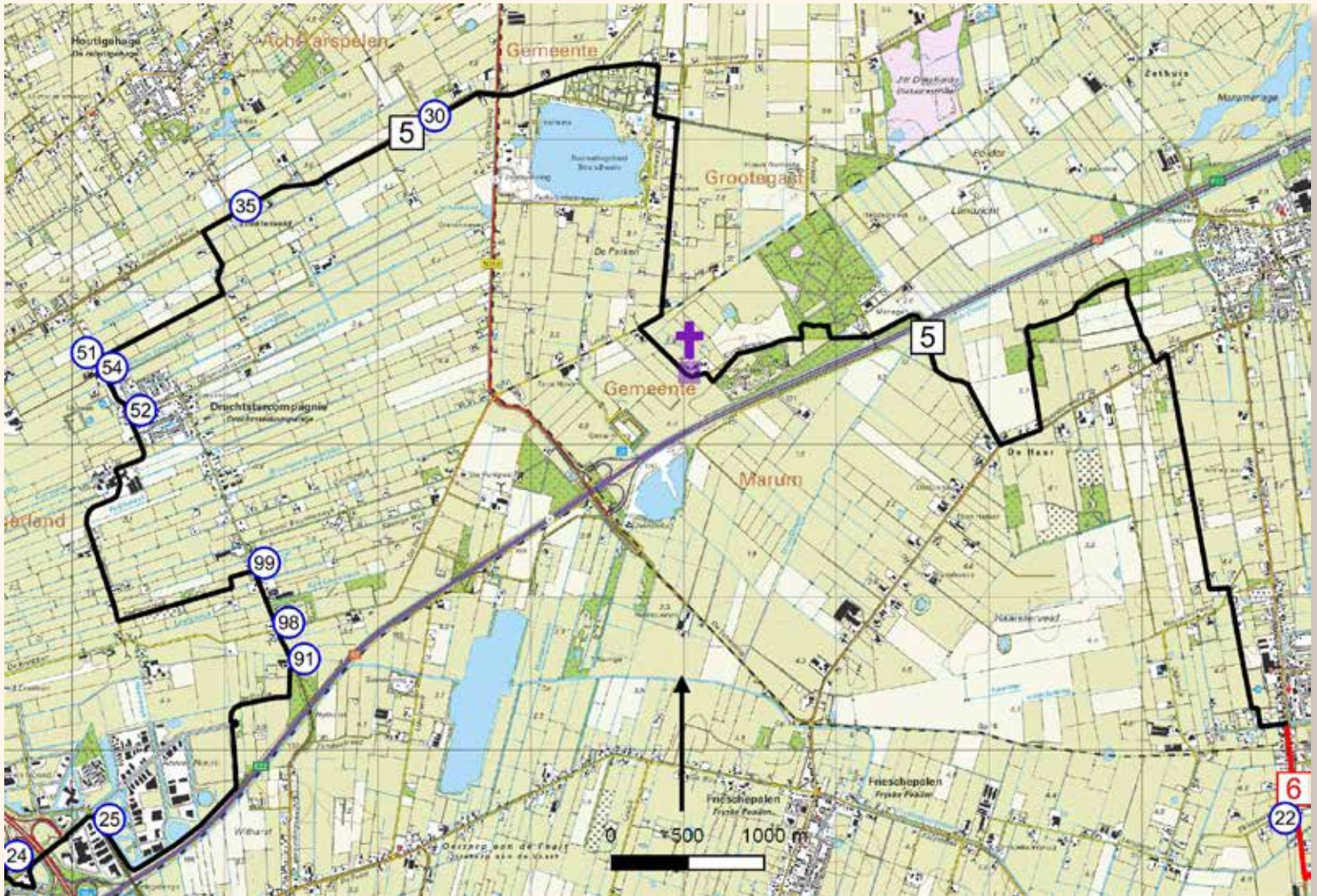
Het hoogveen strekte zich in de Middeleeuwen uit over grote delen van het Groningse Westerkwartier en oostelijk Friesland. Een ontoegankelijk, geheimzinnig gebied dat vanaf het jaar 900 door boeren uit de kuststreek stukje bij beetje werd ontgonnen.

Het klooster Smelne in Smalle Ee en Mariëngaarde in Hallum stichtten er uithoven met het oog op turfwinning en landbouw. Net buiten Bakkeveen stond de kluis van de heilige Dodo (Doede) van Haske. Zijn queeste naar een 'reine levenswandel' diende velen tot voorbeeld. Na zijn dood volgde zijn heiligverklaring.

De geschiedenis van De Wilp is nog relatief jong. Het dorp ontstond in de 18e eeuw als veenkolonie. Nadat de turfgravers de topklaag van een paar meter dik veen hadden ontdaan, restte arme grond waarop het moeizaam boeren was. Tot in de 20ste eeuw liepen er geen verharde wegen van en naar De Wilp: alleen maar vaarten, wijken en modderige paden. Over de provinciegrens loop ik Siegerswoude binnen. Zwaluwen wentelwieken rond de boerendaken en over de velden. Door een haag van bloeiend fluitekruid loop ik naar het Foarwurk. Aan deze weg, die toen nog niet bestond, stichtten de kloosterlingen van Smalle Ee in de 13e eeuw een voorwerk. In 1518 meldt een historische bron dat het Smelneconvernt 'tot nuttigheit des uijthoeves tot Sijgerswolt' een waterlossing beheert die is aangebracht in de Baekendyk. In 1545 verklaarde Lubbe Gelts uit Vredewold aan de stadhouder van Groningen dat hij rond 1515 kloosterlingen op de uithof had benaderd met de vraag of hij een stuk veen in gebruik mocht nemen. Daar had hij wel een paar tonnen bier voor over. De nonnen reageerden op zijn voorstel dat ze het hem ook zonder betaling gunden. Bij opgravingen in 1984 en 1985 zijn kogelpotaardewerk en sporen van een ijzersmelterij, een gracht, afvalkuilen en een mogelijke leemput gevonden. Het leeuwendeel van het vondstmateriaal kan tussen 1200 en 1400 worden gedateerd. Door de polders loop ik richting het brongebied van het Koningsdiep, de bovenloop van de Boorne. In mijn wandelboek Koningspad XL volg ik de Friese rivier vanaf de bron tot aan de vroegere monding in de Middelsee bij Raerd. De kolonisatie van dit gebied vond vooral plaats over water vanaf Aldeboarn. Aan mijn rechterhand aan de horizon rijst het bosgebied van de Friese Wouden als een muur van groen op. Na een maand wandelen door open weidegebied en het coulissenlandschap van de noordelijke Fryske Wâlden, heb ik zin in bos. Op deze tocht kom ik aan mijn trekken, want tot Wijnjewoude wacht mij bijna drie uur zalig dwalen over bos- en heidepaden. De Bakkefeanster Dunen vormen een glooiend natuurterrein van zandduinen met heide en solitaire dennen, omkranst door bossen. De dopheide begint te geuren, zit tegen de bloei aan. Hier bevond zich vroeger Oud-Bakkeveen. Bij een inval door Spaanse troepen is het boerendorp tot op de grond toe afgebrand en later na het graven van de turfvaart vanuit Drachten op last van grietman Douwe van Aylva verplaatst naar het

kruispunt van land- en waterweg. Het bungalowpark en kampeerterrein Park 't Hout ligt tegen de plek aan waar vanaf 1168 het klooster Mariëngaarde geestelijk werk verrichtte. In dat jaar liet abt Freark een jong monnik, Van Herman Jozef geheten, achter in 'Backafeen'. Later stichtte het klooster uit dankbaarheid voor geschonken veen een kapel met de naam Mariahof in de buurt van de Beakendyk. Er was een kerkhof bij en een pastoor zorgde voor het zielenheil van de gemeenschap, later volgde de bouw van een uithof. Rond 1200 vestigde zich de kluisenaar Dodo van Haske bij de kapel en uithof. Hij bleef niet lang. 'Op een zeker moment reist hij naar Haska en krijgt daar een visioen waarbij het kruisbeeld van het kerkje tot hem spreekt', zo valt in de Vitae van de heilige Dodo te lezen. Een vooraanstaande geestelijke vraagt hem zich permanent in de onontgonnen streek te vestigen. 'Dodo gaat onmiddellijk op weg en schroomt hierbij niet om over ijs van één nacht te gaan', aldus de schrijver van zijn levensverhaal. Jaren later komt hij om door vallend gesteente als het dak van zijn kluis in Haske het begeeft. Hij wordt heilig verklaard. Op de plek stichtten geestelijken en edellieden het klooster Maria's Roozendaal.

ROUTEBESCHRIJVING ETAPPE 6

Op hoofdstraat De Wilp RA naar Sigerswâld.

☛ 22 recht door naar 33 richting 43. Op kruising Dwarswyk met Mjumsterwei LA en direct na huis RA pad naar Bakkefeanster dunen, rechts om ven. Vervolgens 44
 🚶 16 🚶 66 🚶 62 🚶 57 🚶 58 richting 78, niet

Duerswâldmerwei oversteken maar rechtdoor langs camping en bungalowpark Molencate naar begraafplaats. Daar weg oversteken en vervolgens LA 78 🚶 73 🚶 75 🚶 83 🚶 20 🚶 29 🚶 28 🚶 22 🚶 11.

WIJNJEWOUDE NAAR LIPPENHUIZEN

21 KM

OP ZOEK NAAR ENERGIEBANEN EN DE VERDWENEN KLOK UIT EEN MYSTERIEUZE BONIFATIUSKAPEL

Geschreven bronnen over de Middeleeuwen zijn schaars. Het tijdsbestek dat het fundament legde onder onze samenleving is daarmee voer voor breed uitwaaiende interpretaties. Op weg vanuit Wijnjewoude doe ik de mysterieuze Kapellepölle aan. Aan het eind van de etappe wacht de pelgrim een sobere refugio in de oude dorpskerk van Lippenuizen.

De Sint-Petruskerk iets ten westen van de huidige dorpskern van Ureterp is rond 1250 als parochiekerk gebouwd, daarmee is het godshuis de oudste in de regio. De kleinere dorpskerk van Duurswoude die op een heuvel achter de Duurswouder heide ligt aan de

omdat hun voorganger in het beekdal lag en last van natte voeten kreeg. De verplaatsing vond dan vanwege de opstreekende verkaveling plaats in dezelfde lijn, maar dan hoger op de zandrug. Dat gebeurde bijvoorbeeld met de kerk van Luppindahusum, het latere Lippenhuizen. Ook de kerk van Wijnjeterp lag oorspronkelijk aan de Hooiweg, meer tegen het stroomgebied aan. De kerk van Duurswoude heeft de tijd goed doorstaan. Op het kerkhof staat een zeldzame predikantswoning uit 1759, een *tiny house* avant la lettre. Het is Pinkstermaandag, het natuurkampeerterein Ikenhiem van Staatsbosbeheer staat redelijk vol. De vogels zetten vroeg in de ochtend hun beste beentje voor, maar van ver drijven andere klanken mij tegemoet. Koorzang. Het blijkt dat er een Pinksterfestival in een weiland achter een boerderij is

vroegere weg naar Bakkeveen, is van iets latere datum. De laatgotische kerk opgetrokken uit karakteristieke rode kloostermoppen stamt vermoedelijk uit het eind van 13e eeuw. De kolonisatie van de streek vanuit andere delen van Friesland was toen voltooid. Parallel aan het beekdal Koningsdiep liepen zandruggen waarop in de late Middeleeuwen dorpen ontstonden als kralen aan een ketting. Beetsterzwaag, Ureterp en Siegerswoude/Frieschepalen aan de ene kant en Bakkeveen, Duurswoude, Wijnjeterp, Hemrik en Lippenhuizen aan de andere kant. De kerken vielen onder het gezag van de St. Pancraskerk in Aldeboarn. In een kapellenlijst uit 1315 zijn de dorpskerken van de meeste plaatsen opgenomen, sommigen zijn inmiddels verdwenen zoals de kapelletjes in Catrijp of Rijp, anderen waren al eerder verplaatst

neergestreken. Door het bos achter het dorp loop ik naar de Bokkekampseweg die me in buurtschap Petersburg brengt. De naam is afgeleid van een kroeg die door Peter Blauw aan de Opsterlandse Compagnonsfeart werd gedreven. Als gevatte reactie daarop doopten de bewoners van een aanpalend gehucht hun nederzetting Moskou. Over de Bij de Leijwei, een binnendijk die al vanaf de Middeleeuwen bescherming bood tegen het overtollige water uit het hoogveen, loop ik naar de Kapellepölle. Deze plek is op de kaart van Schotanus/Halma uit 1718 aangeduid met 'Bonifacius Capelle'. De plek komt niet alleen op oude kaarten voor. In het Dekema-archief zit ook een aantekening uit 1565, waarin onder Hoornsterzwaag zekere landerijen worden vermeld met de notitie: 'nog opt noord van desen plecht bonifacity cabelle in 't feen te staen'. En een koopbrief uit 1552 maakt gewag van 'den alleroudsten leidijk naast de akkerseinden, welke men in voortijden placht te gaan naar St. Bonifaciuskapel'. Aan de kapel is een legende verbonden waarin wordt gesproken over een klein luidklokje met een gouden klepel. Op een stormachtige nacht zou een verdwaalde soldaat uit het leger van de Frankische legeraanvoerder Karel Martel in de kapel een schuilplaats hebben gevonden. Toen hij, begerig naar goud, de klepel uit de klok probeerde te stelen, werd hij getroffen door de bliksem en verdween met klok en klepel in de put bij de kapel. Sindsdien had de kapel geen klok meer, maar op stille zomernachten zou het klokje 's nachts om twaalf uur nog te horen zijn. Wichelroedelopers zijn ervan overtuigd dat het gebied over sterke energiebanen beschikt, het is een zogenaamd 'leycentrum'. Over het tramtalud, langs de turfvaart en door Sparjebird loop ik in een zigzag route naar Lippenhuizen. De verschillende overnachtingsmogelijkheden bestaan o.a. uit een sober veldbed als refugio voor de pelgrim in de Piterkerk (zie www.santiago.nl onder de knop santiago aan het wad) of varianten met meer comfort en luxe.

LIPPENHUIZEN NAAR OLDEBERKOOP

18 KM

BONIFATIUS ALS GIDS EN REISGEZEL DOOR DE FRIESE WOUDEN

Aan het begin van de tocht in Dokkum en Damwâld staan twee naar de martelaar vernoemde kerken en een kapel. In Oldeberkoop stuiten de pelgrims wederom op een aan Bonifatius gewijd godshuis.

Zo blijft de kerkvader een gids in de bagage van de voetreizigers. Bonifatius was opgegroeid in de traditie van de Benedictijner monniken en hield zich strak aan de kerkregels en die van zijn orde: niet trouwen, persoonlijke armoede en gehoorzaamheid aan de abt en God. Hij streefde een grensoverschrijdende Europese christelijke gemeenschap na, gestaaft met rituele tradities en onder celibatair leiderschap. Bonifatius als 'eerste Europeaan' mag in zijn orthodoxie voor menigeen achterhaald zijn, de nadruk op bezinning en spiritualiteit is van alle tijden. Ook was hij een onvermoeibaar zwerver en juist dat spreekt de landloper in mij aan. Pelgrimsroutes zijn momenteel een doorslaand succes. Bijna driehonderdduizend pelgrims lopen jaarlijks naar Santiago de Compostella aan de Spaanse kust, onder hen zijn 3.600 Nederlanders. Het gevoel van vrijheid, de stap uit het normale patroon, de zoektocht naar nieuwe rituelen, verbinding en bezinning, maken pelgrimeren tot een bijzondere ervaring.

Wandelauteur Robert McFarlane zegt in zijn boek *Oude Wegen*: 'Paden verbinden, dat is hun eerste en enige reden van bestaan.' En Antonio Machado schreef: 'Er bestaat geen weg, de weg ontstaat al lopend.' Een Spaans gezegde luidt: 'Wandelen is schatten verzamelen.' De overnachting in een kerk die op initiatief van Santiago aan het Wad in Friese godshuizen mogelijk is gemaakt, is zo'n onverwachte parel in de schatkist van de pelgrim. Initiatiefnemer Hans de Jong zegt: 'Kerken maken al meer dan dertig generaties deel uit van de gemeenschap. We willen de traditie van Europese pelgrimswegen in Fryslân verbreden. Eenvoudige en gastvrije refugio's aanbieden voor de doortrekkende pelgrim past daar bij. Vrijwilligers die de kerken beheren, delen graag hun kennis over de eigen kerk en de streek met hun gasten. En delen geeft verbinding, weet elke pelgrim.' Meer informatie is te vinden op www.santiagoaanhewad.nl.

Het eerste stuk vanaf Lippenhuizen loop ik stroomopwaarts langs de Opsterlandse Compagnonsfeart in de richting van Hemrikerverlaat. Terwijl ik een paar kilometer langs de vaart loop, leg ik in een half uur de afstand af die in de 18e eeuw de arbeiders dertig jaar van hun leven kostte aan graafwerk. De aanleg van de turfvaart nam een aanvang in 1630, lag soms jarenlang stil vanwege bestuurlijke geschillen en tegenwerking van grondeigenaren, maar

kwam in 1716 weer op stoom. In 1718 was Lippenhuizen bereikt, in 1755 Hemrik en nog eens dertig jaar later Wijnjeterp. Opnieuw verbaast de lichtvoetigheid van het landschap mij. Op de topografische kaart ziet het traject tussen Lippenhuizen en Oldeberkoop er weinig aantrekkelijk uit, in werkelijkheid loop ik over een beeldschoon netwerk van schouwpaden, kaden, zandwegen en kerkenpaden naar de Tsjonger, de Friese grensrivier tussen Saksisch Fryslân en de rest van de provincie. Onderweg wachten mij de nodige verrassingen. Allereerst blijkt de route aan de overkant van de Schoterlandseweg te zijn verlegd door een weiland met daarin koeien. De dames zijn goedgehumeurd en gaan gewillig aan de kant. Spannend werd het toen mijn kruis op het stroomdraad hing, gelukkig zonder pijnlijke gevolgen. Verderop op het fietspad langs de Tsjonger zie ik iets pluizigs bruins in het gras van de berm. Het is een jonge vos, die er bij mijn nadering vandoor gaat in huppelpas. Bij de sluis in de Tsjonger staat een grensmonument met een tekst van Atte Jongstra: 'Vroeger had je grenspalen en grensstenen. Maar grenzen heb je ook in het dagelijkse leven.' Natuurgebied Delleburen ligt er verlaten bij. In de schaduw van een boom rust en mijmer ik soezerig. De cadans van een pelgrim, heel even zet ik een stap buiten de hectische wereld. Genieten van de zomergeluiden.

ROUTEBSCHRIJVING ETAPPE 8

➡ 75 over Buorren langs Piterkerk, LA Bûkenhage naar Pompeblêd, LA voor nieuwbouwwijk over schelpenpad naar Compagnonsfeart. Van 72 naar 78. Brug over LA Tjalling Harkeswei, tot fietspad RA naar 81 🚶 85 🚶 90 🚶 95 🚶 93 🚶 30 🚶 62 🚶 63 🚶 67 🚶 88 🚶 83 🚶 93 🚶 38 🚶 36 🚶 27.

ROUTE

O LDEBERKHOOP NAAR BONTEBOK

17 KM

PELGRIM ZOEKT INSPIRATIE EN VERLEGT GRENZEN TIJDENS HET WANDELEN

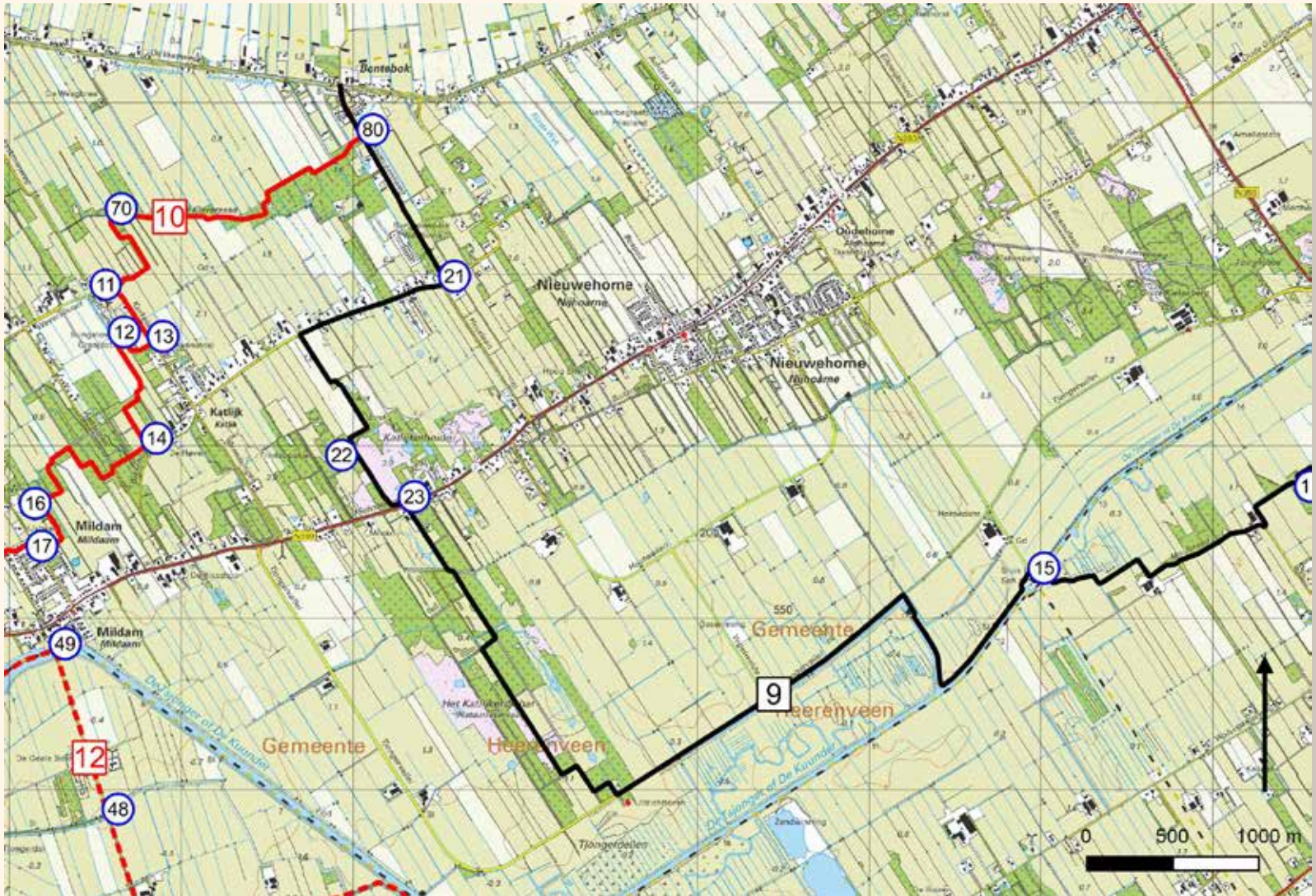

In de Middeleeuwen was de pelgrim een persoon op bedevaart. Doorgaans was de wandeling geen filosofische, sportieve of natuurminnende reis naar meer zelfkennis, vrijheid of reflectie, maar een vastomlijnde onderneming.

Het doel was de loutering van de ziel, het inlossen van een schuld of boetedoening bij een relict van een heilige of diens graf. De hedendaagse pelgrim werpt de ballast van de kerk, de verplichting, de sociale en institutionele mores juist van zich af. De pelgrimage is een hoogst persoonlijke, individuele bezigheid die de pelgrim in staat stelt de knellende banden van het bestaan in te ruilen voor vrijheid, geluk en zelfexpressie. In zijn boek 'Wandelen – Een filosofische gids' verkent hoogleraar filosofie Frédéric Gros de beweegredenen achter het wandelen. Hij ziet het als een filosofische daad en als een spirituele ervaring. Voor grote denkers en kunstenaars als Arthur Rimbaud, Friedrich Nietzsche, Mahatma Gandhi en Immanuel Kant stond lopen gelijk aan ademen, het was een manier om gedachten te ontwikkelen of inspiratie op te doen. Monniken liepen onafgebroken van klooster naar klooster zonder zich ergens vast te vestigen, dat gold helemaal voor de bedelmonniken uit de 13e en 14e eeuw.

Een pelgrim was altijd op doorreis, of zoals een van de kerkvaders schreef; 'Ons huis moeten we beschouwen als een onderkomen voor één nacht, onze goederen als bekpakking die we kunnen afwerpen, en onze vrienden als mensen die we langs de weg zijn tegengekomen.' Gros zegt daarover: 'Tijdens een trektocht van een aantal dagen wordt het gevoel je los te maken sterker: je ontsnapt aan de moeilijkheden van het werk, je bevrijdt je van het keurslijf van je gewoontes.' (...) 'Om te vertragen is er nooit iets beters verzonnen dan wandelen. Om te wandelen heb je alleen maar twee benen nodig. De rest is onzin.' Vrijheid is een hap brood, een slok koud water, een weids landschap of een korte ontmoeting. Onthechting, al is het maar voor even, loskomen. De erfenis van Bonifatius en de naklank daarvan in het landschap heeft mij gebracht tot aan de ringmuur en poort van de Bonifatiuskerk in Oldeberkoop. Het is zonder twijfel een van de oudste kerken van zuidoost Friesland, een natuurlijk middelpunt in het adellijke dorp. De oudste delen dateren van 1125. Een document uit 1553 rept van de Parochiekerk van de H.Vitus te Antiqua Bercoop in Stellingwerff. De hoge zandrug tussen natte, slecht toegankelijke met veenmoeras gevulde stroomdalen van Lende en Tsjonger, leende zich al in een vroeg stadium voor bewoning. Het oude dorp wordt in 1228 genoemd, als Friese strijders in 'Brokope' bij elkaar komen om Drenthe in te trekken voor een strafexpeditie. De twee riviertjes aan weerszijden van de Middeleeuwse nederzetting speelden een grote rol in het dagelijkse leven en in de welvarendheid van de streek met sappige en voedzame graslanden in de directe nabijheid. De statige indruk die het dorp met haar villa's, renteniers- en landhuizen en park in Engelse landschapstijl maakt, is vooral het werk van de familie Willinge Prins. Twee landhuizen, Lunia en Vredewoud, maar ook de voormalige pastorie, zijn markante gebouwen uit het nalatenschap van de landadel die hier als grietmannen resideerden. Terwijl de klok van de Bonifatiuskerk uitnodigend beiert en gelovigen oproept voor de eredienst, loop ik langs de villa's het dorp uit over Molenhoek. Door het park en het bungalowpark loop ik naar de Meulenreed en vervolgens een stuk parallel aan de Tsjonger naar de Tsjonger Dellen met uitkijktoren de Tsjongertoer en natuurgebied Katlijker Schar. Het is een van mijn favoriete natuurterreinen. De kans is groot om Schotse Hooglanders of damherten tussen de bomen of in het veld te treffen. Over de Katlijker heide en de Hogeveenseweg bereik ik Bontebok.

ROUTEBSCHRIJVING ETAPPE 9

☞ 27 naar 20 🚶 doorsteken vanuit park naar weg door bungalowpark, vervolgens RA naar 14 🚶 15 🚶 richting 32. Op kruising met Tjongervallei LA naar Tjongertoer. Ter hoogte van uitkijktoren weg oversteken naar Het

Katlijker Schar. Paaltjesoute door bos volgen naar Schoterlandse weg (zie infobord) en weg oversteken naar 23 🚶 22 🚶 21 🚶 80.

B ONTEBOK NAAR TERBAND

22 KM

VAN DORP MET SLECHTE REPUTATIE NAAR SLAAPADRES IN MONUMENTALE KERK

Het kon er in Bontebok heftig aan toe gaan. Het dorp was in de 17e eeuw weinig meer dan een verzameling huizen op een kruispunt van een landweg en een turfvaart. Waar de transport- en handelsassen elkaar sneden, stond een herberg, De Bonte Bock geheten.

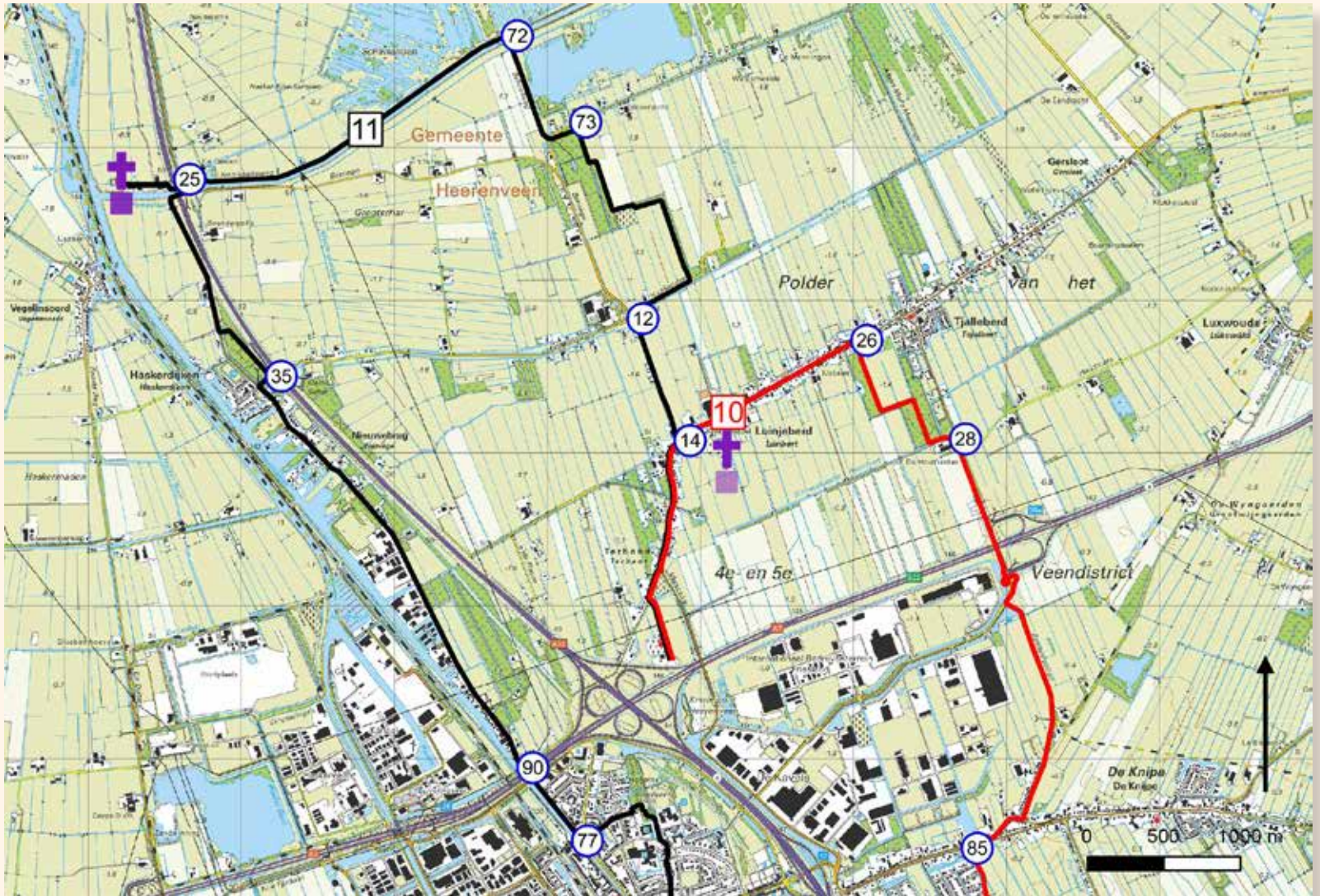
Het was rauw volk, een mix van varengasten en turfgravers, die wel een slokje lustten. Het archief van het Hof van Friesland biedt een inkijkje in het ruige leven van alledag. Het landerige dorp hield de rechters en opsporingsambtenaren behoorlijk bezig, zo blijkt. Zowel in 1683 als 1685 was het raak. De eerste keer dat Bonte Bock in het misdaadarchief opduikt is als nota bene een politiemannetje uit het nabijgelegen De Knipe de zwangere vrouw van kastelein Jabik Linses met twee messen bedreigt. Het liep voor haar goed af en de opvliegende agent Tjibbe Jeeps kreeg een verblijf van een jaar in het Leeuwarder Blokhuis opgelegd. Dramatischer liep het twee jaar later met Sake Hanses af. Hij was op rooftocht in de omgeving

afgaan, had daarbij het nodige geweld gebruikt en dook onder in de herberg. De lange arm van de wet ontliet hij niet. Hij werd gearresteerd en berecht. De rechter sprak de zwaarst denkbare straf uit. 'Om een staek geworpt en daer nae met de viere gesengt' (verbrand) te worden, luidde het oordeel. Net als andere dorpen aan turfvaarten gelegen zoals Heerenveen of Haulerwijk, dankt Bontebok haar ontstaan aan het besluit van de Friese en Hollandse durfkapitalisten die in de 16e en 17e eeuw beseften dat het veen een kapitaal vertegenwoordigde. Op 24 juli 1551, dus nog voor de reformatie en de Tachtigjarige Oorlog, tekende Pyter Hettes van Dekema uit Jelsum en Johan van Cuyck Anthonisz en Floris Foeys uit Utrecht een contract van samenwerking om het hoogveen onder de dorpen Hoornsterzwaag, Jubbega, Schurega, Oudehorne, Nieuwe Horne, Katlijk, Brongerga en Lange-en Kortezwaag te gelde te maken. Niet land daarna richtten andere heren van stand de Opsterlandse Compagnie op en in Drachten ging het van hetzelfde laken en pak. Aan de gevel van herberg De Bonte Bock hing een uithangbord met de tekst: 'Een bok is een bok, een bok ben ik geheten. Menigeen is een bok, maar wil het niet weten.' De spreuk leidde tot de naam van het dorp. De opgebouwde warmte in mei is opnieuw tot ontlasting gekomen in fikse regenbuien. De nevel stijgt op uit het bos dat het Imke Klaverpad flankeert. Mijn gedachten worden vooral bepaald door tamelijk praktische problemen. De steekmuggen zijn er door het warme weer vroeg bij en stortten zich vol overgave op elk bloot stukje dat ze aan mij ontdekken. Omdat de zon scheen, toch voor de korte broek gekozen. Een keuze die ik, terwijl ik door het bos voorthol, steeds meer betreur. Een notitie in mijn aantekeningboek levert direct een beet in mijn hand op. Als ik de mug doodsla, laat mijn eigen bloed een spoor achter. Ik volg een kriskras route door bosjes en langs boomwallen met dichte varenhagen naar de St. Thomas kerk van Katlijk. De kerk is in 1550 nog net voor de Reformatie

gebouwd. De klokken in de houten stoel worden volgens traditie tussen 21 en 31 december geluid om de 'duivels te verjagen'. Achter Mildam wacht oud bos, dat deel uitmaakt van het Landschapspark Oranjewoud. De adel en notabelen trokken er villa's en landhuizen op in navolging van Marijke Meu, die in Oranjewoud haar zomerresidentie liet bouwen. Op de Belvédère in Tjaarda's Bosch is het hele podium voor mij. De zon speelt een spelletje met het landschap rondom. Licht en donker wisselen elkaar af. Via het museum van moderne kunst De Belvédère loop ik naar Luinjeberd en de refugio in Terband. De Zestien Roeden brengt me over de snelweg. Al snel is het gesuis van autoverkeer gedempt door singels en ruilverkavelingsbosjes. In de kerk van Terband wacht een veldbed op mij. Auke Ykema, die in de pastorie naast de kerk woont, ontvangt me hartelijk. 'Waar wil je het liefst slapen?', vraagt hij. De keuze is aan mij, het veldbed is overal plaatsbaar. Ik kies voor een plek naast het orgel onder de kerkklok op de eerste verdieping. Een betere entourage voor de pelgrim is amper denkbaar. Zo'n logies heb ik nog nooit in mijn leven gehad. Opwindend.

ROUTEBSCHRIJVING ETAPPE 10

➔ 80 ➔ 70 ➔ 11 ➔ 13 ➔ 12 ➔ 14 ➔ 16 ➔ 17 ➔ 7 ➔ 4 ➔ 37 ➔ 34 ➔ 31 ➔ 1 ➔ 7 ➔ 2 ➔ 82 ➔ 81 ➔ 87 ➔ 85 ➔ richting 50, op splitsing met afslag Luxwoude
 rechte door Zestien Roeden vervolgen. Op T fietspad RA

over viaduct. Gaat over in Pastoriesingel. Bij 28 LA 26 ➔ 14
 richting 90 naar kerk van Terband en refugio of andere
 overnachtingsplek.

TERBAND NAAR KAPEL DODO EN HEERENVEEN

EEN WONDERBAARLIJKE KLOOSTERGESCHIEDENIS VAN VOLHARDING EN FLEXIBILITEIT

In de West-Europese cultuur neemt de pelgrimage al zeker duizend jaar een bijzondere plek in. Tegen-

woordig is de pelgrimstocht vooral gekoppeld aan de vele tientallen routes die leiden naar Santiago de Compostela.

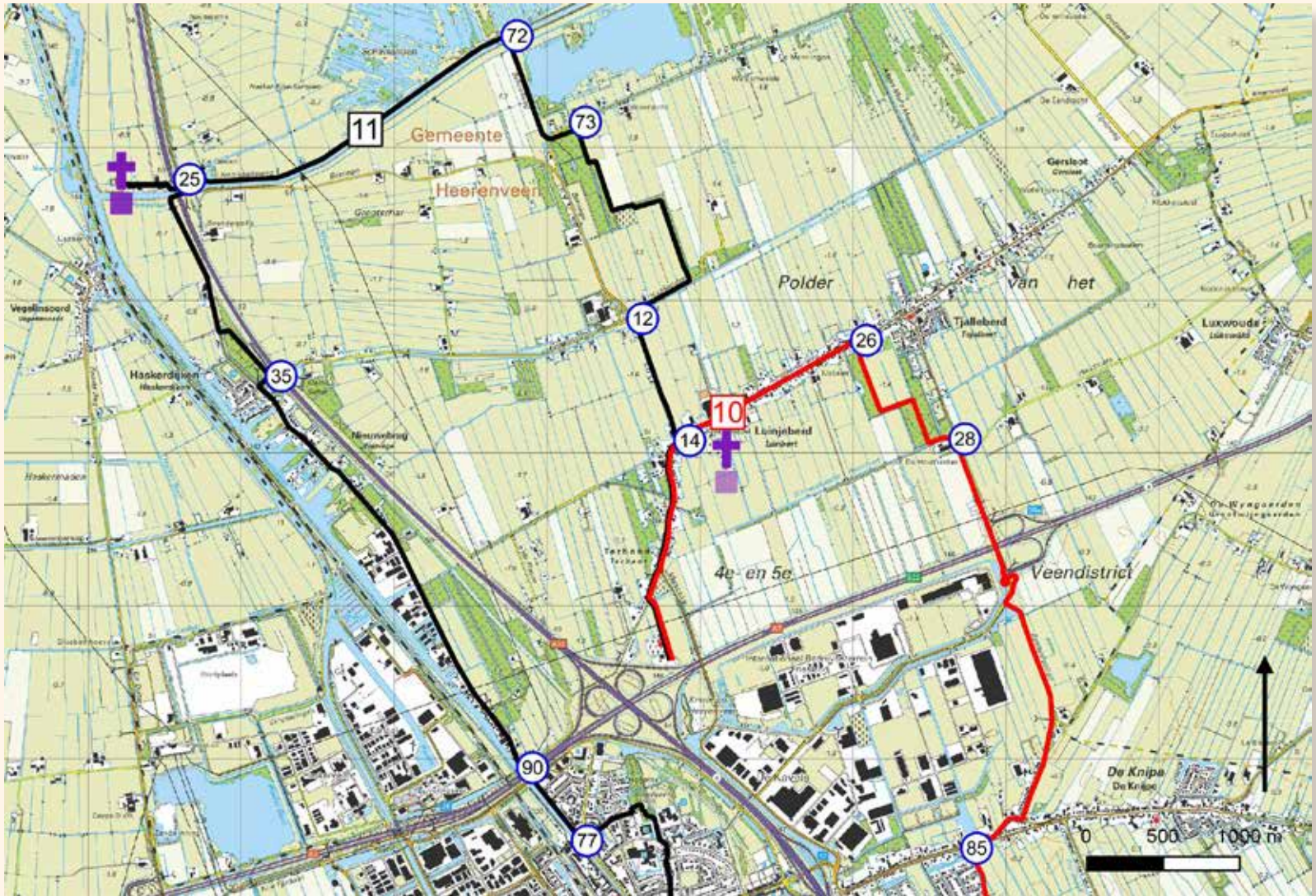
Bij de kerk en tombe van de heilige Jacobus de Meerdere treffen jaarlijks tienduizenden pelgrims elkaar. Maar er bestaan en bestonden veel meer bezinningsroutes naar plekken met een bijzondere betekenis. Onderweg boden kloosters en kerken onderdak aan de rondtrekkende voetreizigers. Het Friese initiatief pelgrims een veilige en goedkope slaapplek te bieden in kerken haakt aan bij een oude traditie. 'Je bent de eerste. Het is voor ons ook een primeur.', met die woorden had Auke Ykema me verwelkomd. Hij vertelt dat hij besloten heeft het wat rustiger aan te doen en meer van het leven te genieten. 'In het werk schakel ik een tandje terug. We hoe-

ven ook niet de hoofdprijs te verdienen.' Het geeft ruimte in zijn hoofd en tijd om praktisch de handen uit de mouwen te steken, bijvoorbeeld in zijn kersverse rol als gastheer voor pelg die in Terband onderdak zoeken. Het kerkje ademt de neoclassicistische van de Leeuwarder stadsarchitect Thomas Romein. In de vloer liggen de zerken van grietman Johannes Crack en zijn echtgenote Ansk van Lycklama, die als opdrachtgever en suikeroom fungeerden bij de bouw van de kerk. Zijn bestuursresidentie Crackstate maakt inmiddels deel uit van het gemeentehuis van Heerenveen. Dat gebouw ademt een pompeuze allure, een handtekening van de naar erkenning snakkende grietman. Bij graafwerkzaamheden in zijn achtertuin stuitte Ykema op een oude zerk en een onderkaak met wat kiezen. Nuchter: 'De geschiedenis ligt hier letterlijk voor het oprapen.' De plaatsnaam Terband is afgeleid van de eerdere kapel gewijd aan de heilige Catharina, die weer de naam gaf aan de boerenederzetting Catrijp ende Bant, zoals in de kapellenlijst van 1315 staat vermeld. Al voor 1300 stichtte de Cisterciënzer abdij Oldeklooster onder Hartwerd een klein nonnenklooster in Catrijp, ruim een kilometer ten noorden van Luinjeberd. Wateroverlast dwong de nonnen het klooster te verplaatsen naar hoger gelegen terrein en bosrijk gebied onder Luinjeberd. Het klooster, dat nu onder het gezag van de commanderij in Nes viel, kreeg de naam Mariabos, Mariënbosch of in de volksmond Steenkerke. Hier bleef het tot 1491, daarna verhuisde het nog een keer naar de andere

kant van de Aengwirderweg, vlak naast de huidige begraafplaats. In de klokkenstoel op de begraafplaats hangt een in 1538 gegoten klok uit de parochiekerk gewijd aan Sinte Nicolaus ende Bonifacius. Vanuit Luinjeberd sla ik Bornego in en volg de routeaanwijzing naar het zelfbedieningspontje in de Hooivaart naar natuurgebied De Deelen. Ik passeer op de kruising van de H.B. Jonkerweg en de Hooilanden de meest oude kloosterlocatie van Mariënbosch. Het roomse verleden is overigens niet helemaal uitgewist, in Heerenveen is een zorgcentrum onder dezelfde naam actief. De dienende en verzorgende opdracht van het klooster indachtig. Over de rand van De Deelen loop ik naar de Kappellewei in Haskerdijken, waar een kleine kapel de plek aangeeft waar ooit klooster Maria's Rozendal stond, ofwel het Haskerconvent. Dankzij de heilige Dodo had het klooster voor Augustijner monniken de wind in de zeilen. Toch raakte het klooster in de 14e en 15e eeuw betrokken bij de partijtwisten tussen Schieringers en Vetkopers. Op het terrein bevond zich een steenhuys of stins, dat een aantal keren is belegerd en in 1429 zelfs met de grond gelijk werd gemaakt. De bloeitijd maakte het klooster door onder het bewind van het Kapittel van Windesheim, een vernieuwingsbeweging in de 15e eeuw. Op het terrein stonden gastenverblijven en een ziekenzaal. Als rond 1570 de strijd tegen de Spaanse koning Filips II ontbrand in de Lage Landen, wordt het Hasker Convent door de Watergeuzen verwoest. Aan de muur van de kapel van Dodo hangt een houten kruis gevuld met restanten van Middeleeuwse geglazuurde plavuizen die bij een restauratie naar boven komen. Op de weg naar Heerenveen is in een bos door een kunstenaarscollectief een Dodo paad aangelegd, zijn naam is vanuit de lucht zichtbaar.

ROUTEBSCHRIJVING ETAPPE 11

 14 12 73 72 25 naar Dodo kapel (Kappellewei) en terug richting 35. Bij Haskerdijken door bosje Dodo paad volgen (Jabikspaad route) naar 90 77
 71

HEERENVEEN NAAR WOLVEGA

19 KM

KLOOSTERERFENIS ONDER ASFALT VERBORGEN

De teloorgang van het Schoterconvent, een klooster van de Ridderlijke Duitse orde Balije van Utrecht in een bocht van de Tsjonger bij het huidige Oudeschoot, is kenmerkend voor de kloostererfenis in Fryslân.

Op schrift zijn er spaarzame bronnen, in het landschap valt een vage afdruk te lezen, maar de fundamenteën en andere restanten liggen verborgen onder asfalt, een boerderij of landbouwgrond. We zijn tevreden met het weinige dat overblijft, een abdijkerk, een verdedigingstoren of gracht, en doen een beroep op onze verbeelding voor de rest. Het laat onverlet dat ook dit klooster een grote impact had op de streekgeschiedenis, Heerenveen dankt mede haar ontstaan er aan. Aan het eind (of begin: het is maar net in welke volgorde de etappes worden gelopen) wacht de kapel van Jonkheer Tinco Martinus Lycklama à Nijeholt op het kerkhof van Sint Franciscus in Wolvega. Een heer van stand met een voorliefde voor reizen en ontdekkingsstochten. Een pelgrim par excellence. Het driemanschap dat de ontginning van de venen in de grietenijen

Aengwirden en Schoterland ter hand nam, staat bekend als de Heren van het Veen. Al snel zochten de vermogende heren nieuwe deelnemers in hun onderneming. Het graven van vaarten en het opkopen van grond bleek lastiger en duurder dan voorzien. Op 11 juni 1552 schoof Melchior de Grote, Commandeur van het klooster in Oudeschoot aan. De 'Commanderij' bracht een lange strook grond in waarop de investeerders met grachten omgeven huizen bouwden. Ook le woningen aan de Herewal en de Skoattersjerke den op kloostergrond. Het streekmuseum Heerenveen bezit een funderingssteen van het Convent van Schoten. De Skoattersjerke is in 1752 in opdracht van de grietman van Schoterland, Menno Coehoorn van Scheltinga gebouwd. De kerk verving een voorganger uit 1610 op de plek van een eerdere Middeleeuwse kerk uit 1315, die ongetwijfeld onder de invloedssfeer van het Convent van Schoten viel. De Duitse Orde streek in 1299 neer in Scooterburen. Het klooster bezat tevens grond en boerenhoeven in Munnekezijl en bij Schoterzijl. Met de rug naar Oudeschoot toe, links van de Wolvegaasterweg, ligt een afgietsel van de funderingssteen. In 1570 was het klooster al verlaten en tien

jaar na de Reformatie is op de fundering een versterking aangelegd. De Tjongerschans gold als tweede verdedigingslinie tegen de Spanjaarden. Bij Ter Idzard is een zandrug op tussen Tsjonger en Lende. Van ver al wuift de windvaal op de Bonifatiuskerk me toe. De kerk is halverwege de 15e eeuw gebouwd, ook na de Reformatie bleef een deel van de bevolking de Roomse kerk trouw. Zij beleden hun geloof in het diepste geheim. De aanzienlijke familie Terwissga bood onderdak aan priesters die behoorden tot de orde van de Franciscanen. Zij bedienden de schuilkerk van de parochie en deden aan zielzorg. Omdat de Terwissga's goede banden hadden met de Oranjes, mochten zij in het bos van Oldeholtpade een kerk zonder pastorie oprichten. In de 19e eeuw gaf de bisschop van Utrecht opdracht tot de bouw van een nieuwe kerk in Wolvega die aan de heilige Franciscus werd gewijd. Mijn laatste bestemming is de kapel boven de grafkelder van Tinco Martinus Lycklama à Nijeholt en zijn vrouw Juliana thoe Schwartzenberg en Hohenlanzberg op het kerkhof bij de katholieke kerk in de hoofdplaats van Weststellingwerf. De kapel is een replica van een houten versie die de jonkheer had gekocht op de wereldtentoonstelling in Parijs in 1878. Tinco snakte naar nieuwe ervaringen en avontuur. Op 27-jarige leeftijd trok hij te voet en te paard door het Midden-Oosten op zoek naar sporen van de oude

beschavingen. Na een reis van drie jaar kwam hij terug in Beetsterzwaag en richtte er een Oriëntaals museum in. Tijdens de reis, mede onder invloed van alle indrukken, maakte Tinco op 2 juni 1868 de overstap van het Nederlands Hervormde geloof, dat zijn familie aanhing, naar de Rooms Katholieke kerk. In de Heilige Grafkerk in Jeruzalem bekeerde hij zich. 'Gedreven door overweging en overtuiging aanvaardde vader Antonius mijn geloofsbelijdenis', noteert hij in zijn dagboek. Later verhuisde hij naar Cannes, maar bij zijn dood wilde hij samen met zijn geliefde op het kerkhof in Wolvega liggen. Zijn rustplaats is een neogotische kapel, een knipoog naar en ode aan een rijk Rooms verleden. Het interieur bevat authentieke elementen uit de houten kapel die hij al eerder aangeschafte in Parijs. Gedreven door nieuwsgierigheid naar de oude klassieken en de onder stof en woestijnzand begraven beschavingen, trok deze reiziger de wereld rond. Een zoeker, dromer en schatgraver. Een pelgrim. Een mooi eindbesluit of startpunt van de Bonifatius Kloosterpad pelgrimage.

ROUTEBESCHRIJVING ETAPPE 12

➔ 71 (staat wat verborgen voor station Heerenveen bij fietstunnel onder spoor door aan voorzijde station) 🚶

74 🚶 23 🚶 22 🚶 1 🚶 25 🚶 27 🚶 51 🚶 56 🚶 58 🚶 59
 🚶 49 🚶 48 🚶 77 🚶 88 🚶 81 🚶 26 🚶 28 🚶 23 🚶 27
 🚶 89 🚶 13 🚶 18 🚶 49 🚶 42 🚶 44 🚶 70 (station
 Wolvega).

PELGRIMSZEGEN

Dat gezegend is deze tijd
 van groei en bloei.

Dat gezegend is deze periode
 van minderen en loslaten.

Dat uw rennen wandelen
 en uw prestatiezucht
 genieten wordt.

Dat juist nu uw huis
 meer een thuis wordt
 en vriendschapsbanden
 sterker worden.

Neem de tijd om stil te staan
 bij hetgeen u draagt.

Leef in verbondenheid met uw ziel
 en met respect voor uw lichaam.

Geniet van wat mensen u bieden
 en van wat de natuur u schenkt.

Heb een goede tijd en ga
 met de kracht van de hemel,

het licht van de zon,
 de jacht van de wind,

de vastheid van de aarde.

BEMOEDIGING

(Ron Reijdsbergen)

Misschien is de weg niet ver
 ligt die gewoon onder je voeten.

Plaag jezelf niet met:

dit is geen goede weg, of,
 ik doe dit of dat niet goed,

maar ga en merk

hoe lichtvochtig je kunt reizen.

Weet je gedragen, gekend, gehoord
 en blijf onderweg.

Maak van deze plaats heilige grond
 en van dit moment een heilig nu.

Leef en wees gelukkig!

Zoek geen weg naar vrede

Vrede is de weg.

MIDDELEEUWSE ZEGENWENS AFKOMSTIG UIT EEN IERS KLOOSTER

Moge uw lichaam gezegend zijn...

Moge u gezegend zijn met goede vrienden...

Moge het licht van uw ziel u leiden...

